

Yirmi Dokuzuncu Söz

Bekâ-yı Ruh ve Melâike ve Haşr'e Dairdir.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ¹ ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ² ، قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي³

(Şu makam, iki maksad-ı esas ile bir mukaddimededen ibarettir.)

Mukaddime

Melâike ve ruhâniyatın vücûdu, insan ve hayvanların vücûdu kadar kat'îdir, denilebilir. Evet, On Beşinci Söz'ün Birinci Basamağı'nda beyan edildiği gibi: Hakikat katiyen iktiza eder ve hikmet yakînen ister ki; zemin gibi, semâvâtın dahi sekaneleri bulunsun ve zîşuur sekaneleri olsun ve o sekaneler o semâvâta münasip bulunsun.

Şeriatın lisanında, pek çok muhtelifü'l-cins olan o sekanelere melâike ve ruhâniyat tesmiye edilir.

Evet, hakikat böyle iktiza eder. Zira şu zeminimiz, semâya nisbeten küçüklüğü ve hakaretiyle beraber, zîşuur mahlûklarla doldurulması, arasına boşaltıp yeniden yeni zîşuurlarla şenlendirilmesi işaret eder, belki tasrih eder ki; şu muhteşem burçlar sahibi olan müzeyyen kasırlar misâli olan semâvât dahi, nur-u vücûdun nuru olan zîhayat ve zîhayatın ziyası olan zîşuur ve zevil-idrâk mahlûklarla elbette doludur. O mahlûklar dahi, ins ve cin gibi, şu saray-ı âlemin seyircileri ve şu kâinat kitabının mütalâacıları ve şu saltanat-ı rubûbiyetin dellâllarıdır. Küllî ve umumî ubûdiyetleri ile kâinatın büyük ve küllî mevcudatın, tesbihâtlarını temsil ediyorlar.

1 Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

2 "O gece Rablerinin izniyle Ruh ve melekler, her türlü iş için iner de iner..." (Kadir sûresi, 97/4)

3 "De ki: 'Ruh, Rabbimin bir emri, emir âleminden bir tecellisidir.'" (İsrâ sûresi, 17/85)

Evet, şu kâinatın keyfiyatı, onların vücûdlarını gösteriyor. Çünkü; kâinatı hadd ü hesaba gelmeyen dakik sanatlı tezyinat ve o mânidar mehâsin ile ve hikmettar nukuş ile süslendirip tezyîn etmesi; bilbedahe ona göre mütefekkir ve istihsan edicilerin ve mütehayyir takdir edicilerin enzarını ister, vücûdlarını talep eder. Evet, nasıl ki hüsün elbette bir âşık ister. Taam ise, aç olana verilir. Öyle ise; şu nihayetsiz hüsn-ü sanat içinde gıda-yı ervâh ve kût-u kulûb, elbette melâike ve ruhânîlere bakar, gösterir. Madem bu nihayetsiz tezyînat, nihayetsiz bir vazife-i tefekkür ve ubûdiyet ister. Hâlbuki ins ve cin, şu nihayetsiz vazifeye, şu hikmetli nezarete, şu vüs'atlı ubûdiyete karşı, milyondan ancak birisini yapabilir. Demek, bu nihayetsiz ve çok mütenevvi olan şu vezâif ve ibadete, nihayetsiz melâike envâları, ruhâniyat ecnasları lâzımdır ki, şu mescid-i kebîr-i âlemi saflarıyla doldurup şenlendirsın.

Evet, şu kâinatın her bir cihetinde, her bir dairesinde, ruhâniyat ve melâikelerden birer tâife, birer vazife-i ubûdiyetle muvazzaf olarak bulunurlar. Bazı rivayat-ı ehâdisiyenin işârâtıyla ve şu intizam-ı âlemin hikmetiyle denilebilir ki; bir kısım ecsâm-ı câmide-i seyyare, yıldızlar seyyaratından tut, tâ yağmur kataratına kadar bir kısım melâikenin sefine ve merâkibidirler.¹ O melâikeler, bu seyyarelere izn-i ilâhî ile binerler, âlem-i şehâdeti seyredip gezerler ve o merkeblerinin tesbihâtını temsil ederler. Hem denilebilir: Bir kısım hayattar ecsam, –bir hadîs-i şerifte “*Ehl-i cennet ruhları, berzah âleminde yeşil kuşların cevflerine girerler ve cennette gezerler.*”² diye işâret ettiği– “*tuyûrun hudrun*” tesmiye edilen cennet kuşlarından tut, tâ sineklere kadar bir cins ervâhın tayyareleridir. Onlar, bunların içine emr-i Hak'la girerler; âlem-i cismaniyâtı seyredip, o hayattar cesedlerdeki göz, kulak gibi duyguları ile, âlem-i cismânîdeki mucizât-ı fitratı temâşa ediyorlar, tesbihât-ı mahsusalarını edâ ediyorlar.

İşte, nasıl hakikat böyle iktiza ediyor, hikmet dahi aynen öyle iktiza eyliyor. Çünkü; şu kesafetli ve ruha münasebeti az olan topraktan ve şu küdüretli ve nur-u hayata münasebeti pek cüz'î olan sudan, mütemadiyen hummalı bir faaliyetle, letâfetli hayatı ve nuraniyetli zevi'l-idrâki halkeden Fâtır-ı Hakîm, elbette, ruha çok lâyük ve hayata çok münasip şu nur denizinden ve hattâ şu zulmet bahrinden, şu havadan, şu elektrik gibi sair madde-i latîfeden bir kısım zîşuur mahlukları vardır. Hem pek çok kesretli olarak vardır.

¹ Semânın, Allah'a secde hâlindeki meleklerle dolu olduğuna dair bkz.: Tirmizî, *zühd* 9; İbni Mâce, *zühd* 19. Ayrıca Allah Teâlâ'nın (*celle celâlühi*), her bir damlasından bir melek yarattığı nehir için bkz.: Ebû'ş-Şeyh, *el-Azame* 2/735.

² Bkz.: Müslim, *imâre* 121; Tirmizî, *tefsîru sûre* (3) 19; Ebû Dâvûd, *cihâd* 25.

Birinci Maqsad

Melâikenin tasdiki, îmânun bir rüknüdür.

Şu maksatta dört nükte-i esasiye vardır.

Birinci Esas

Vücudun kemâli, hayat iledir. Belki vücûdun hakikî vücûdu, hayat iledir. Hayat, vücûdun nurudur. Şuur, hayatın ziyasıdır. Hayat, her şeyin başıdır ve esasıdır. Hayat, her şeyi her bir zihayat olan şey'e mal eder. Bir şey'i, bütün eşyâya mâlik hükmüne geçirir. Hayat ile bir şey'-i zihayat diyebilir ki: "Şu bütün eşya, malımdır. Dünya, hânemdir. Kâinat, Mâlik'im tarafından verilmiş bir mülkümdür."

Nasıl ki ziya ecsamın görülmesine sebeptir ve renklerin –bir kavle göre–sebeb-i vücûdudur. Öyle de, Hayat dahi, mevcudatın keşşâfıdır. Keyfiyatın tahakkukuna sebeptir. Hem cüz'î bir cüz'yi, küll ve küllî hükmüne getirir. Ve küllî şeyleri bir cüz'e sığdırmaya sebeptir. Ve hadsiz eşyayı, iştirak ve ittihat ettirip bir vahdete medâr, bir ruha mazhar yapmak gibi, kemâlât-ı vücûdun umumuna sebeptir. Hattâ hayat, kesret tabakatında bir çeşit tecelli-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir aynasıdır. Bak hayatsız bir cisim, büyük bir dağ dahi olsa yetimdir, gariptir, yalnızdır. Münasebeti yalnız oturduğu mekân ile ve ona karışan şeyler ile vardır. Başka kâinatta ne varsa, o dağa nisbeten madumdur. Çünkü; ne hayatı var ki, hayat ile alâkadar olsun; ne şuûru var ki, taalluk etsin. Şimdi bak küçücük bir cisme, meselâ bal arısına. Hayat ona girdiği anda, bütün kâinatla öyle münasebet te'sis eder ki, bütün kâinatla, hususan zeminin çiçekleriyle ve nebâatları ile, öyle bir ticaret akdeder ki, diyebilir: "Şu arz, benim bahçemdir, ticarethanemdir."

İşte, zihayattaki meşhur havâss-ı zâhire ve bâtına duygularından başka, gayr-i meş'ur sâika ve şâika hisleriyle beraber o arı, dünyanın ekser envâıyla ihtisas ve ünsiyet ve mübadele ve tasarrufa sahip olur. İşte en küçük zihayatta hayat böyle te'sirini gösterse, elbette hayat tabaka-yı insâniye olan en yüksek mertebeye çıktıkça, öyle bir inbisat ve inkişaf ve tenevvür eder ki; hayatın ziyası olan şuur ile, akıl ile bir insan kendi hânesindeki odalarda gezdiği gibi, o zihayat, kendi aklı ile avâlim-i ulviyede ve ruhiyede ve cismâniyede gezer.

Yâni, o zîşuur ve zîhayat, mânen o âlemlere misafir gittiği gibi, o âlemler dahi o zîşuurun mir'ât-ı ruhuna misafir olup irtisam ve temessül ile geliyorlar.

Hayat, Zât-ı Zülcelâl'in en parlak bir bürhân-ı vahdeti ve en büyük bir mâden-i nimeti ve en latîf bir tecelli-i merhameti ve en hafî ve bilinmez bir nakş-ı nezih-i sanatıdır.

Evet, hafî ve dakiktir. Çünkü; envâ-ı hayatın en ednâsı olan hayat-ı nebat ve o hayat-ı nebatın en birinci derecesi olan çekirdekteki ukde-i hayatiyenin tenebbühü, yâni uyanıp açılarak neşv ü nema bulması, o derece zâhir ve kesrette ve mebzuliyette, ülfet içinde, zaman-ı Âdem'den beri hikmet-i beşeriyenin nazarında gizli kalmıştır. Hakikati, hakikî olarak beşerin aklı ile keşfedilmemiş. Hem hayat, o kadar nezih ve temizdir ki; iki vechi, yâni, mülk ve melekûtiyet vecihleri temizdir, pâktır, şeffaftır. Dest-i kudret, esbâbın perdesini vaz' etmeyerek, doğrudan doğruya mübaşeret ediyor. Fakat, sair şeylerdeki umûr-u hasiseye ve kudretin izzetine uygun gelmeyen nâpâk keyfiyat-ı zâhiriyeeye menşe' olmak için esbab-ı zâhiriyeeyi perde etmiştir.

Elhâsıl: Denilebilir ki, *hayat olmazsa; vücûd, vücûd değildir. Ademden farkı olmaz. Hayat, ruhun ziyasıdır. Şuur, hayatın nûrudur.* Madem ki hayat ve şuur, bu kadar ehemmiyetlidirler. Ve madem şu âlemde bilmüşâhede bir intizam-ı kâmil-i ekmele vardır. Ve şu kâinatta bir itkan-ı muhkem, bir insicam-ı ahkem görünüyor. Madem, şu biçâre perîşan küremiz, sergerdan zeminimiz, bu kadar hadd ü hesaba gelmez zevil-hayat ile, zevil-ervâh ile ve zevil-idrâk ile dolmuştur... Elbette sadık bir hads ile ve kat'î bir yakîn ile hükmolunur ki; şu kusûr-u semâviye ve şu bürûc-u sâmiyenin dahi kendilerine münasip zîhayat, zîşuur sekeneleri vardır. Balık suda yaşadığı gibi, güneşin ateşinde dahi, o nurânî sekeneler bulunur. "Nar, nuru yakmaz." Belki, "Ateş, ışığa medet verir." Madem, kudret-i ezeliye, bilmüşâhede en âdi maddelerden, en kesif unsurlardan hadsiz zîhayat ve zîruhu halkeder ve gayet ehemmiyetle madde-i kesifeyi, hayat vasıtasıyla madde-i latîfeye çevirir ve nur-u hayatı her şeyde kesretle serpiyor ve şuur ziyâsıyla ekser şeyleri yaldızlıyor. Elbette o Kadîr-i Hakîm, bu koursuz kudretiyle, bu noksansız hikmetiyle; nur gibi, esîr gibi ruha yakın ve münasip olan sair seyyâlât-ı latîfe maddeleri ihmâl edip hayatsız bırakmaz, câmid bırakmaz, şuursuz bırakmaz. Belki, madde-i nurdan, hattâ zulmetten, hattâ esir maddesinden, hattâ mânâlardan, hattâ havadan, hattâ kelimelerden zîhayat, zîşuuru kesretle halkeder ki; hayvanâtın pek çok muhtelif ecnasları gibi pek çok muhtelif ruhânî mahlûkları, o seyyâlât-ı latîfe maddelerinden halkeder. Onların bir kısmı melâike, bir kısmı da ruhânî ve cin ecnaslarıdır.

Melâikelerin ve ruhânîlerin kesretle vücûdlarını kabûl etmek ne derece hakikat ve bedihî ve mâkul olduğunu ve Kur'ân'ın beyan ettiği gibi onları kabûl etmeyen, ne derece hilâf-ı hakikat ve hilâf-ı hikmet bir hurafe, bir dalâlet, bir hezeyan, bir divânelik olduğunu şu temsile bak, gör:

İki adam... Biri bedevî, vahşî; biri medenî, akli başında olarak arkadaşı olup İstanbul gibi haşmetli bir şehre gidiyorlar. O medenî muhteşem şehrin uzak bir köşesinde pis, perişan, küçük bir hâneye, bir fabrikaya rast geliyorlar. Görüyorlar ki, o hâne; amele, sefil, miskin adamlarla doludur. Acîb bir fabrika içinde çalışıyorlar. O hânenin etrafı da zîruh ve zîhayatlarla doludur. Fakat onların medâr-ı taayyüşü ve hususî şerâit-i hayatiyeleri vardır ki, onların bir kısmı âkilü'n-nebattır, yalnız nebâtat ile yaşıyorlar. Diğer bir kısmı âkilü's-semek'tir, balıktan başka bir şey yemiyorlar. O iki adam, bu hâli görüyorlar. Sonra bakıyorlar ki, uzakta binler müzeyyen saraylar, âlî kasırlar görünüyor. O sarayların ortalarında geniş tezgâhlar ve vüs'atli meydanlar vardır. O iki adam, uzaklık sebebiyle veyahut göz zayıflığıyla veya o sarayın sekenelerinin gizlenmesi sebebiyle; o sarayın sekeneleri, o iki adama görünmüyorlar. Hem şu perişan hânedeki şerait-i hayatiye, o saraylarda bulunmuyor. O vahşî bedevî, hiç şehir görmemiş adam, bu esbaba binaen görünmediklerinden ve buradaki şerait-i hayat orada bulunmadığından der: "O saraylar, sekenelerden hâlidir, boştur, zîruh içinde yoktur." der, vahşetin en ahmakça bir hezeyanını yapar.

İkinci adam der ki: "Ey bedbaht! Şu hakir, küçük hâneyi görüyorsun ki, zîruh ile, amelelerle doldurulmuş... Ve biri var ki, bunları her vakit tazelandiriyor, istihdam ediyor. Bak, bu hâne etrafında boş bir yer yoktur; zîhayat ve zîruh ile doldurulmuştur. Acaba hiç mümkün müdür ki; şu uzakta bize görünen şu muntazam şehrin, şu hikmetli tezyinatın, şu sanatlı sarayların onlara münasip âlî sekeneleri bulunmasın! Elbette o saraylar, umumen doludur ve onlarda yaşayanlara göre başka şerait-i hayatiyeleri var. Evet, ot yerine belki börek yerler; balık yerine baklava yiyebilirler. Uzaklık sebebiyle veyahut gözünün kabiliyetsizliği veya onların gizlenmekliği ile sana görünmemeleri, onların olmamalarına hiçbir vakit delil olamaz. "Adem-i rü'yet, adem-i vücûda delâlet etmez. Görünmemek, olmamaya hüccet olamaz."

İşte şu temsil gibi, *ecrâm-ı ulviye ve ecsâm-ı seyyare içinde küre-i arzın hakaret ve kesafeti ile beraber bu kadar hadsiz zîruhların, zîsuurların vatani olması ve en hasis ve en müteaffin cüz'leri dahi, birer menba-ı hayat kesilmesi, birer mahşer-i huveynat olması, bizzarure ve bilbedahe ve bittarıkî'l-evlâ ve bilhadsî's-sâdik ve bilyakîni'l-kat'i delâlet eder, şehâdet*

eyler, ilân eder ki: *Şu nihayetsiz fezâ-yı âlem ve şu muhteşem semâvât, burçlarıyla, yıldızlarıyla zîşuur, zîhayat, zîruhlarla doludur. Nârdan, nurdan, ateşten, ışıktan, zulmetten, havadan, savttan, rayihadan, kelimât-tan, esirden ve hattâ elektrikten ve sair seyyâlât-ı latîfeden halk olunan o zîhayat ve o zîruhlara ve o zîşuurlara, Şeriat-ı Garrâ-yı Muhammediye (aleyfissalâtü vesselâm), Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, "Melâike ve cân ve ruhânî-yattır" der, tesmiye eder.*

Melâikenin ise; ecsâmın muhtelif cinsleri gibi, cinsleri muhtelifdir. Evet, elbette bir katre yağmura müekkel olan melek, şemse müekkel meleğin cinsinden değildir. Cin ve ruhânîyat dahi, onların da pek çok ecnâs-ı muhtelifeleri vardır.

Şu Nükte-i Esasiyenin Hâtimesi

Bittecrübe, madde asıl değil ki vücûd, ona müsahhar kalsın ve tâbi olsun; belki madde, bir mânâ ile kaimdir. İşte o mânâ, hayattır, ruhtur. Hem bilmüşâhede madde, mahdum değil ki, her şey ona irca edilsin. Belki hâdimdir; bir hakikatin tekemmülüne hizmet eder. O hakikat, hayattır. O hakikatin esası da ruhtur. Bilbedahe madde hâkim değil ki, ona müracaat edilsin, kemâlât ondan istenilsin; belki mahkûmdur, bir esasın hükmüne bakar, onun gösterdiği yollar ile hareket eder. İşte o esas, hayattır, ruhtur, şuurdur. Hem bizzarure madde lüb değil, esas değil, müstekar değil ki; işler ve kemâlât ona takılsın, ona bina edilsin; belki yarılmaya, erimeğe, yırtılmaya müheyya bir kışırdır, bir kabuktur ve köpüktür ve bir surettir.

Görülüyor mu ki, gözle görülmeyen hurdebînî bir hayvanın ne kadar keskin duyguları var ki, arkadaşının sesini işitir, rızkını görür, gayet hassas ve keskin hisleri vardır. Şu hâl gösteriyor ki; maddenin küçülüp inceleşmesi nisbetinde âsâr-ı hayat tezayüd ediyor, nûr-u ruh teşeddüd ediyor. Güya madde inceleştikçe, bizim maddiyatımızdan uzaklaştıkça ruh âlemine, hayat âlemine, şuûr âlemine yaklaşıyor gibi hararet-i ruh, nur-u hayat daha şiddetli tecelli ediyor. İşte hiç mümkün müdür ki, bu madde perdesinde bu kadar hayat ve şuûr ve ruhun tereşşuhâtı bulunsun; o perde altında olan âlem-i bâtın, zîruh ve zîşuurlarla dolu olmasın. Hiç mümkün müdür ki, şu maddiyat ve âlem-i şehâdetteki mânânın ve ruhun ve hayatın ve hakikatin şu hadsiz tereşşuhâtı ve lemeât ve semeratının menabii, yalnız maddeye ve maddenin hareketine irca edilip izah edilsin. Hâşâ ve kat'â ve aslâ! *Bu hadsiz tereşşuhât ve lemeât gösteriyor ki, şu âlem-i maddiyat ve şehâdet ise, âlem-i melekût ve ervâh üstünde serpilmiş tenteneli bir perdedir.*

İkinci Esas

Melâikenin vücûduna ve ruhânîlerin sübutuna ve hakikatlerinin vücûduna bir icmâ'-ı mânevî ile -tâbirde ihtilâflarıyla beraber- bütün ehl-i akıl ve ehl-i nakil, bilerek, bilmeyerek ittifak etmişler denilebilir. Hattâ maddiyatta çok ileri giden hükemâ-yı işrâkiyyûn'un meşşâiyyûn kısmı, melâikenin mânâsını inkâr etmeyerek "Her bir nev'in bir mahiyet-i mücerrede-i ruhâniyeleri vardır." derler. Melâikeyi öyle tâbir ediyorlar. Eski hükemânın işrâkiyyûn kısmı dahi melâikenin mânâsında kabûle muztar kalarak, yalnız yanlış olarak "ukûl-ü aşere ve erbabül-envâ" diye isim vermişler. Bütün ehl-i edyân, "melekü'l-cibâl, melekü'l-bihar, melekü'l-emtar" gibi her nev'e göre birer melek-i müekkel, vahyin ilhamı ve irşâdı ile bulunduğunu kabûl ederek o namlarla tesmiye ediyorlar. Hattâ akılları gözlerine inmiş ve insâniyetten cemâdat derecesine mânen sukut etmiş olan maddiyyûn ve tabiiyyûn dahi, melâikenin mânâsını inkâr edemeyerek¹(Hâşiye) "Kuvâ-yı sâriye" namıyla bir cihette kabûle mecbur olmuşlar.

Ey Melâike ve rûhâniyatın kabûlünde tereddüd gösteren bîçâre adam! Neye istinad ediyorsun? Hangi hakikate güveniyorsun ki; bütün ehl-i akıl, bilerek bilmeyerek melâikenin mânâsının sübutuna ve tahakkukuna ve rûhânîlerin tahakkukları hakkında ittifaklarına karşı geliyorsun, kabûl etmiyorsun? Madem ki; Birinci Esas'ta isbat edildiği gibi hayat, mevcudatın keşşafıdır, belki neticesidir, zübdesidir; bütün ehl-i akıl, mânâ-yı melâikenin kabûlünde mânen müttefiktirler ve şu zeminimiz, bu kadar zîhayat ve zîruhlarla şenlendirilmiştir. Şu hâlde hiç mümkün olur mu ki; şu fezâ-yı vesîa, sekelerden; şu semâvât-ı latîfe, mutavattinînden hâlî kalsın. Hiç hatırına gelmesin ki; şu hilkatte cârî olan nâmuslar, kanunlar kâinatın hayattar olmasına kâfi gelir. Çünkü; o cereyan eden nâmuslar, şu hükmeden kanunlar, itibarî emirlerdir, vehmî düsturlardır; ademî sayılır. Onları temsil edecek, onları gösterecek, onların dizginlerini ellerinde tutacak melâike denilen ibâdullah olmazsa o nâmuslara, o kanunlara bir vücûd taayyün edemez, bir hüviyet teşahhus edemez, bir hakikat-i hariciye olamaz. Hâlbuki: "Hayat, bir hakikat-i hariciyedir. Vehmî bir emr, hakikat-i hariciyeyi yüklenemez."

Elhâsıl: Madem ehl-i hikmetle ehl-i din ve ashâb-ı akıl ve nakil mânen ittifak etmişler ki; mevcudat, şu âlem-i şehâdete münhasır değildir. Hem

¹(Hâşiye) Melâike mânâsını ve ruhâniyatın hakikatini inkâra mecal bulamamışlar, belki fitratın nâmuslarından "kuvâ-yı sâriye" diye, "cereyan eden kuvvetler" namını vererek yanlış bir sûrette tasvir ile bir cihetten tasdikine mecbur kalmışlar. Ey kendini akıllı zanneden!..

madem, zâhir olan âlem-i şehâdet, câmid ve teşekkül-ü ervâha nâmuvâfık olduğu hâlde bu kadar zîruhlarla tezyin edilmiş... Elbette vücûd, ona münhasır değildir; belki daha çok tabakat-ı vücûd vardır ki, âlem-i şehâdet onlara nisbeten münakkaş bir perdedir. Hem madem, denizin balığa nisbeti gibi, ervâha muvâfık olan âlem-i gayb ve âlem-i mânâ, ervâhlar ile dolu olmak iktiza eder. Hem madem, bütün emirler, mânâ-yı melâikenin vücûduna şehâdet ederler.. Elbette, bilâ-şek velâ şüphe, melâike vücûdlarının ve ruhânî hakikatlerinin en güzel sureti ve ukûl-ü selime kabûl edecek ve istihsan edecek en mâkul keyfiyeti odur ki; Kur'ân, şerh ve beyan etmiştir. O Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân der ki: “*Melâike, ibâd-ı mükerrerdir. Emre muhalefet etmezler. Ne emrolunsa onu yaparlar.*” Melâike, ecsâm-ı latife-i nûrâniyedirler. Muhtelif nevilere münkasımdırlar.

Evet, nasıl ki: *Beşer bir ümmettir, “Kelâm” sıfatından gelen şeriat-ı ilâhiyenin hameleleri, mümessilleri, mütemessilleridir. Öyle de, melâike dahi, muazzam bir ümmettir ki, onların amele kısmı “İrâde” sıfatından gelen şeriat-ı tekvîniyenin hamelesi, mümessili ve mütemessilleridirler. Müessir-i hakikî olan kudret-i fâtıranın ve irâde-i ezeliyenin emirlerine tâbi bir nevi ibâdullahtırlar ki; ecrâm-ı ulviyenin her biri onların birer mescidi, birer mabedi hükmündedirler.*

Üçüncü Esas

Mesele-i melâike ve ruhâniyat, o mesâildendir ki; tek bir cüzün vücûdu ile, bir küllün tahakkuku bilinir. Bir tek şahsın rü'yeti ile umum nev'in vücûdu mâlûm olur. Çünkü; kim inkâr ederse, külliye inkâr eder. Bir tekini kabûl eden, o nev'in umumunu kabûl etmeye mecburdur. Madem öyledir, işte bak! Görmüyor musun ve işitmiyor musun ki; bütün ehl-i edyân, bütün asırlarda, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar melâikenin vücûduna ve ruhânîlerin tahakkukuna ittifak etmişler ve insanın tâfeleri, birbirinden bahsi ve muhaveresi ve rivayeti gibi melâikelerle muhavere edilmesine ve onların müşâhedesine ve onlardan rivayet etmesine icmâ' etmişlerdir. Acaba hiçbir fert melâikelerden bilbedahe görünmezse, hem bilmüşâhede bir şahsın veya müteaddid eşhasın vücûdu kat'î bilinmezse, hem onların bilbedahe, bilmüşâhede vücûdları hissedilmezse, hiç mümkün müdür ki; böyle bir icmâ' ve ittifak devam etsin ve böyle müsbet ve vücûdî bir emirde ve şuhuda istinad eden bir hâlde müstemirren ve tevâtüren o ittifak devam etsin.

Hem hiç mümkün müdür ki; şu itikad-ı umumînin menşei, mebâdi-i zarûriye ve bedihî emirler olmasın. Hem hiç mümkün müdür ki; hakikatsiz bir vehim, bütün inkılâbat-ı beşeriyede, bütün akaid-i insâniyede istimrar etsin, beka bulsun.

Hem hiç mümkün müdür ki; şu ehl-i edyânın, bu icmâ-ı azîmin senedi, bir hads-i kat'î olmasın, bir yakîn-i şuhudî olmasın. Hem hiç mümkün müdür ki; o hads-i kat'î, o yakîn-i şuhudî, hadsiz emârelerden ve o emâreler, hadsiz müşahedât vâkıılarından ve o müşâhedat vâkııları, şeksiz ve şüphesiz mebâdi-i zarûriyeye istinad etmesin. Öyle ise, şu ehl-i edyândaki bu itikadat-ı umumiyenin sebebi ve senedi, tevâtür-ü mânevî kuvvetini ifade eden pek çok kerat ile Melâike müşâhedelerinden ve ruhânîlerin rü'yetlerinden hâsıl olan mebâdi-i zarûriyedir, esasât-ı kat'iyedir.

Hem hiç mümkün müdür, hiç mâkul mudur, hiç kabil midir ki: Hayat-ı içtimaiye-i beşeriye semâsının güneşleri, yıldızları, ayları hükmünde olan enbiyâ ve evliya, tevâtür suretiyle ve icmâ-ı mânevî kuvveti ile ihbar ettikleri ve şehâdet ettikleri melâike ve ruhâniyatın vücûdları ve müşâhedeleri, bir şüphe kabûl etsin, bir şekke medâr olsun. Bâhusus onlar şu meselede ehl-i ihtisastırlar. Mâlûmdur ki; iki ehl-i ihtisas, binler başkasına müreccahtırlar, hem şu meselede ehl-i isbattırlar. Mâlûmdur ki; iki ehl-i isbat, binler ehl-i nefy ve inkâra müreccahtırlar. Ve bilhassa kâinat semâsında daim parlayan ve hiçbir vakit gurub etmeyen, âlem-i hakikatın Şemsü's-Şümûs'u olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın ihbarâtı ve risâlet güneşi olan Zât-ı Ahmediye'nin (*aleyhissalâtü vesselâm*) şehâdâtı ve müşâhedâtı, hiç kabil midir ki, bir şüphe kabûl etsin. Madem tek bir ruhâniyatın vücûdu, bir zamanda tahakkuk etse, şu nev'in umumen tahakkukunu gösteriyor ve madem şu nev'in vücûdu tahakkuk ediyor; elbette onların suret-i tahakkukunun en ahseni, en mâkulü, en makbulü; Şeriat'ın şerhettiği gibidir, Kur'ân'ın gösterdiği gibidir, Sahib-i Mi'râc'ın gördüğü gibidir.

Dördüncü Esas

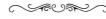
Şu kâinatın mevcudatına nazar-ı dikkat ile bakılsa görünür ki: Cüz'iyat gibi külliyyatın dahi birer şahs-ı mânevîsi vardır ki, birer vazife-i külliyesi görünüyor. Onda bir hizmet-i külliye görünüyor. Meselâ; bir çiçek, kendince bir nakş-ı sanatı gösterip, lisân-ı hâliyle esmâ-yı Fâtır'ı zikrettiği gibi küre-i arz bahçesi dahi, bir çiçek hükmündedir. Gayet muntazam küllî vazife-i tesbîhiyesi

vardır. Nasıl ki bir meyve, bir intizam içinde bir ilânatı, tesbihâtı ifade ediyor. Öyle de koca bir ağacın heyet-i umumiyesiyle gayet muntazam bir vazife-i fitriyesi ve ubûdiyeti vardır. Nasıl bir ağaç, yaprak, meyve ve çiçeklerinin kelimâtı ile bir tesbihâtı var; öyle de koca semâvât denizi dahi, kelimâtı hükümünde olan güneşler, yıldızlar ve ayları ile Fâtır-ı Zülcelâl'ine tesbihât yapar ve Sâni-i Zülcelâl'ine hamd eder ve hâkezâ.. mevcudat-ı hâriciyenin her biri, sureten câmid, şuursuz iken, gayet hayatkârâne ve şuurdârane vazifeleri ve tesbihâtları vardır. Elbette nasıl melâikeler bunların âlem-i melekûtta mümessilidirler, tesbihâtlarını ifade ederler; bunlar dahi âlem-i mülk ve âlem-i şehâdette o melâikelerin timsâlleri, hâneleri, mescidleri hükümündedirler.

Yirmi Dördüncü Söz'ün Dördüncü Dalı'nda beyan edildiği gibi; şu saray-ı âlemin Sâni-i Zülcelâl'i, o saray içinde istihdam ettiği dört kısım amelenin birincisi melâike ve ruhânîlerdir. Madem nebâtat ve cemadat bilmeyerek ve bir bilen emrinde gayet mühim ücretsiz hidemâttadırlar. Ve hayvanât, bir ücret-i cüz'îye mukabilinde bilmeyerek gayet küllî maksadlara hizmet ediyorlar. Ve insan, müeccel ve muaccel iki ücret mukabilinde o Sâni-i Zülcelâl'in makasidini bilerek tevfik-i hareket etmek ve her şeyde nefislerine de bir hisse çıkarmak ve sair hademelere nezaret etmek ile istihdam edilmeleri, bilmüşâhede görünüyor. Elbette dördüncü kısım, belki en birinci kısım olan hizmetkârlar, ameleler bulunacaktır. Hem insana benzer ki, O Sâni-i Zülcelâl'in makâsıd-ı külliyesini bilir bir ubûdiyet ile, tevfik-i hareket ederler. Hem, insanın hilâfına olarak hazz-ı nefisten ve cüz'î ücretlerden tecerrüt ederek yalnız Sâni-i Zülcelâl'in nazarı ile, emri ile, teveccühü ile, hesabı ile, namı ile ve kurbiyetiyle ihtisas ile ve intisap ile hâsıl ettikleri lezzet ve kemâl ve zevk ve saadeti kâfi görüp, hâlisen muhlisen çalışıyorlar; cinslerine göre kâinattaki mevcudatın envâna göre vazife-i ibadetleri tenevvü ediyor. Bir hükûmetin muhtelif dairelerde, muhtelif vazifedârları gibi, saltanat-ı rubûbiyet dairelerinde vezaif-i ubûdiyeti ve tesbihâtı öyle tenevvü ediyor. Meselâ: Hazreti Mikâil, yeryüzü tarlasında ekilen masnuat-ı ilâhiyeye Cenâb-ı Hakk'ın havliyle, kuvvetiyle, hesabıyla, emriyle bir nâzır-ı umumî hükümündedir. Tâbir caizse umum çiftçi-misâl melâikelerin reisidir. Hem Fâtır-ı Zülcelâl'in izniyle, emriyle, kuvvetiyle, hikmetiyle umum hayvanâtın mânevî çobanlarının reisi, büyük bir melek-i müekkelidir.

İşte madem şu mevcudat-ı hariciyenin, her birisinin üstünde, birer melek-i müekkel var olmak lâzım gelir; tâ ki o cismin gösterdiği vezaif-i ubûdiyet ve hidemât-ı tesbihîyesini âlem-i melekûtta temsil etsin, dergâh-ı ulûhiyete bilerek takdim etsin; elbette Muhibir-i Sâdik'ın rivayet ettiği melâikeler hakkındaki suretler, gayet münasiptir ve makûldür. Meselâ, ferman etmiş ki: "*Bâzı melâikeler*

bulunur, kırk başı veya kırk bin başı var. Her başta kırk bin ağızı var, her bir ağızda kırk bin dil ile, kırk bin tesbihât yapar.”¹ Şu hakikat-i hadîsiyenin bir mânâsı var, bir de sureti var. Mânâsı şudur ki: Melâikenin ibâdâtı, hem gayet muntazamdır, mükemmeldir; hem gayet küllîdir, geniştir. Ve şu hakikatin sureti ise, şudur ki: Bâzı büyük mevcudat-ı cismânîye vardır ki, kırk bin baş, kırk bin tarz ile vezaif-i ubûdiyeti yapar. Meselâ; semâ güneşlerle, yıldızlarla tesbihât yapar. Zemin tek bir mahlûk iken, yüz bin baş ile; her başta yüz binler ağız ile, her ağızda yüz binler lisan ile vazife-i ubûdiyeti ve tesbihât-ı rabbâniyeyi yapıyor. İşte küre-i arza müekkel melek dahi, âlem-i melekûtta şu mânâyı göstermek için öyle görülmek lâzımdır. Hattâ ben, mutavassıt bir badem ağacı gördüm ki; kırka yakın baş hükmünde büyük dalları var. Sonra bir dalına baktım, kırka yakın dili hükmünde küçük dalları var. Sonra o küçük dalının bir diline baktım, kırk çiçek açmıştır. O çiçeklere nazar-ı hikmetle dikkat ettim; her bir çiçek içinde kırka yakın incecik, muntazam püskülleri, renkleri ve sanatları gördüm ki; her biri Sâni-i Zülcelâl’in ayrı ayrı birer cilve-i esmâsını ve birer ismini okutturuyor. İşte hiç mümkün müdür ki, şu badem ağacının Sâni-i Zülcelâl’i ve Hakîm-i Zülcemâl’i, bu câmid ağaca bu kadar vazifeleri yükletsin; onun mânâsını bilen, ifade eden, kâinata ilân eden, dergâh-ı ilâhîye takdim eden, ona münasip ve ruhu hükmünde bir melek-i müekkeli ona bindirmesin?

Ey arkadaş! Şuraya kadar beyanâtımız, kalbi kabûle ihzâr etmek ve nefsi teslime mecbur etmek ve aklı iz’âna getirmek için bir mukaddime idi. Eğer o mukaddimeyi bir derece fehmettin ise, melâikelerle görüşmek istersen hâzır ol. Hem evham-ı seyyieden temizlen.

İşte Kur’ân âlemi, kapıları açıktır. İşte Kur’ân cenneti ² **مُفْتَحَةُ الْأَبْوَابِ** ’dır; gir bak. Melâikeyi o cennet-i Kur’âniye içinde güzel bir surette gör. Her bir âyet-i tenzil, birer menzildir. İşte şu menzillerden bak:

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا * فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا * وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا * فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا *
فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا³

¹ Bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 15/156; Ebu’s-Şeyh, *el-Azame* 2/547, 740, 742, 747, 3/868; İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’ân* 3/62.

² “Kapıları açıktır.” (Bkz.: Sâd sûresi, 38/50)

³ “İyilik için birbirinin peşinden gönderilenler, Esip savuranlar, Tohumlarını yaydıkça yayanlar, Hakla batılı, doğru ile eğriyi ayırt edenler, Hak sahiplerine vahyi getiren melekler hakkı için.” (Mürselât sûresi, 77/1-5)

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا * وَالتَّاسِطَاتِ نَشْطًا * وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا * فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا *
فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا¹

تَنْزِيلَ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ²

عَلَيْهَا مَلَكَةٌ غَالِظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ³

Hem dinle:

سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ * لَا يُسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ⁴

senalarını işit. Eğer cinnîlerle görüşmek istersen:

قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ⁵ surlu sûreye gir, onları gör, dinle ne diyorlar; onlardan ibret al. Bak, diyorlar ki:

إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا * يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا⁶

1 “Bütün kuvvetleriyle koşanlar, Neşe ve şevkle yürüyenler, Yüzüp yüzüp gidenler, Yarışıp geçenler, İşleri düzenleyip yönetenler, (hakkı için ki: Kıyâmet gerçektir, hepiniz ölümden sonra diriltileceksiniz.)” (Nâziât sûresi, 79/1-5)

2 “O gece Rablerinin izniyle Ruh ve melekler, her türlü iş için iner de iner...” (Kadir sûresi, 97/4)

3 “Onun başında kaba yapılı, sert ve şiddetli melekler olup onlar asla Allah’a isyan etmez ve kendilerine verilen bütün emirleri tam yerine getirirler.” (Tahrîm sûresi, 66/6)

4 “O, bundan münezzehdir. Bilâkis onların evlât dedikleri melekler Onun ikram ve takdirine mazhar olmuş kullandı. O, kendilerine sormadıkça ağızlarını bile açmazlar, sadece Onun emirlerini yerine getirirler.” (Enbiyâ sûresi, 21/26-27)

5 “De ki: Bana vahyolundu ki bir cin cemaati Kur’ânı dinledi...” (Cin sûresi, 72/1)

6 “Biz gerçekten, doğru yolu gösteren harikulade bir Kur’ân dinledik. Bundan böyle Rabbimize asla bir şerik tanımayacağız.” (Cin sûresi, 72/1-2)

İkinci Makşad

*Kıyâmet ve mevt-i dünya ve hayat-ı âhiret hakkındadır.
Şu maksadın dört esası ve bir mukaddime-i temsiliyesi vardır.*

Mukaddime

Nasıl ki: Bir saray veya bir şehir hakkında biri dâva etse: “Şu saray ve-ya şehir, tahrip edilip yeniden muhkem bir surette bina ve tâmir edilecektir.” Elbette onun dâvasına karşı *altı suâl* terettüp eder:

Birincisi: “Niçin tahrip edilecek? Sebep ve muktazî var mıdır?” Eğer, “Evet var” diye isbat etti.

İkincisi: Şöyle bir suâl gelir ki: “Bunu tahrip edip, tâmir edecek usta muktedir midir? Yapabilir mi?” Eğer, “Evet yapabilir” diye isbat etti.

Üçüncüsü: Şöyle bir suâl gelir ki: “Tahribi mümkün müdür? Hem, sonra tahrip edilecek midir?” Eğer, “Evet” diye imkân-ı tahribi, hem vukuunu isbat etse; iki suâl daha ona varid olur ki:

“Acaba şu acib saray veya şehrin yeniden tamiri mümkün müdür? Mümkün olsa, acaba tâmir edilecek midir?” Eğer, “Evet” diye bunları da isbat etse; o vakit bu meselenin hiçbir cihette hiçbir köşesinde bir delik, bir menfez kalmaz ki, şek ve şüphe ve vesvese girebilsin.

İşte şu temsil gibi; dünya sarayının, şu kâinat şehrinin tahrip ve tamiri için muktazî var.. Fâil ve ustası muktedir.. Tahribi mümkün ve vâki olacak.. Tamiri mümkün ve vâki olacaktır. İşte şu meseleler birinci esastan sonra isbat edilecektir.

Birinci Esas

Ruh, katiyen bâkidir. Birinci maksaddaki melâike ve ruhânîlerin vücûdlarına delâlet eden hemen bütün deliller, şu meselemiz olan beka-i ruha dahi delildirler. Bence mesele o kadar kat’îdir ki, fazla beyan abes olur. Evet şu âlem-i berzahta, âlem-i ervâhta bulunan ve âhirete gitmek için bekleyen hadsiz ervâh-ı bâkiye kafileleri ile bizim mabeynimizdeki mesâfe o kadar ince

ve kısadır ki, bürhân ile göstermeğe lüzum kalmaz. Hadd ü hesaba gelmeyen ehl-i keşfin ve şuhûdun onlarla temas etmeleri, hattâ ehl-i keşfe'l-kuburun onları görmeleri, hattâ bir kısım avâmın da onlarla muhabereleleri ve umumun da rüya-yı sâdikada onlarla münasebet peyda etmeleri, muzaaf tevâtürler suretinde âdeta beşerin ulûm-u müteârifesi hükmüne geçmiştir. Fakat şu zamanda maddiyûn fikri herkesi sersem ettiğiinden, en bedihî bir şeyde zihinlere vesvese vermiş. İşte şöyle vesveseleri izale için; hads-i kalbînin ve iz'ân-ı aklînin pek çok menbalarından, bir mukaddime ile dört menbâna işaret edeceğiz.

Mukaddime

Onuncu Söz'ün Dördüncü Hakikati'nde isbat edildiği gibi; *ebedî, sermedî, misilsiz bir cemâl, elbette aynadar müştâkının ebediyetini ve bekasını ister. Hem kusursuz, ebedî bir kemâl-i sanat, mütefekkir dellâlinin devamını talep eder. Hem nihayetsiz bir rahmet ve ihsan, muhtaç müteşekkirlere devam-ı tena'umlarını iktiza eder. İşte o aynadar müştâk, o dellâl mütefekkir, o muhtaç müteşekkir, en başta ruh-u insânîdir. Öyle ise; ebedü'l-âbad yolunda; o cemâl, o kemâl, o rahmete refâkat edecek, bâki kalacaktır.*

Yine Onuncu Söz'ün Altıncı Hakikati'nde isbat edildiği gibi; değil ruh-u beşer, hattâ en basit tabakat-ı mevcudat dahi, fena için yaratılmamışlar; bir nevi bekaya mazhardırlar. Hattâ ruhsuz, ehemmiyetsiz bir çiçek dahi, vücûd-u zâhirîden gitse, bin vecihle bir nevi bekaya mazhardır. Çünkü; sureti, hadsiz hâfizalarda bâkî kalır. Kanun-u teşekkülâtı, yüzer tohumcuklarında beka bulup devam eder. Madem bir parçacık ruha benzeyen o çiçeğin kanun-u teşekkülü, timsâl-i sureti, bir Hafız-i Hakîm tarafından ibka ediliyor. Dağdağalı inkılâblar içinde kemâl-i intizam ile, zerrecikler gibi tohumlarında muhafaza ediliyor, bâkî kalır.. Elbette gayet cemiyetli ve gayet yüksek bir mahiyete mâlik ve haricî vücûd giydirilmiş ve zîşuur ve zîhayat ve nûrani kanun-u emrî olan ruh-u beşer, ne derece kat'iyetle bekaya mazhar ve ebediyetle merbut ve sermediyetle alâkadar olduğunu anlamazsan, nasıl "Zîşuûr bir insanım" diyebilirsin? Evet, koca bir ağacın bir derece ruha benzeyen programını ve kanun-u teşekkülâtını, bir nokta gibi en küçük çekirdekte dercedip muhafaza eden bir Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, bir Zât-ı Hafız-i Bîzevâl hakkında "Vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder" denilir mi!

Birinci Menba

Enfûsîdir. Yâni, herkes hayatına ve nefesine dikkat etse, bir ruh-u bâkiyi anlar. Evet, her bir ruh, kaç sene yaşamış ise; o kadar beden değiştirdiği

hâlde, bilbedahe aynen bâkî kalmıştır. Öyle ise: –madem cesed, gelip geçicidir– mevt ile bütün bütün çıplak olmak dahi ruhun bekasına te'sir etmez ve mahiyetini de bozmaz. Yalnız, müddet-i hayatta tedricî cesed libasını değiştiriyor; mevttte ise, birden soyunur. Gayet kat'î bir hads ile belki müşâhede ile sabittir ki cesed, ruh ile kaimdir. Öyle ise; ruh, onun ile kaim değildir. Belki ruh, binefsihî kaim ve hâkim olduğundan cesed istediği gibi dağılıp toplansın, ruhun istiklâliyetine hâlel vermez. Belki cesed, ruhun hânesi ve yuvasıdır, libası değil. Belki ruhun libası, bir derece sabit ve letâfetçe ruha münasip bir gılâf-ı latîfi ve bir beden-i misâlîsi vardır. Öyle ise; mevt hengâmında bütün bütün çıplak olmaz; yuvasından çıkar, beden-i misâlîsini giyer.

İkinci Menba

Âfâkîdir. Yâni, mükerrer müşâhedat ve müteaddit vâkıat ve kerrat ile münasebattan neşet eden bir nevi hükm-ü tecrübîdir. Evet, tek bir ruhun bâ'delmemat bekası anlaşılrsa, şu ruh nev'inin külliyetle bekasını istilzam eder. Zira fenn-i mantıkça kat'îdir ki: Zâtî bir hassa, bir tek fertte görünsün; bütün efratta dahi o hassanın vücûduna hükmedilir; çünkü zâtîdir. Zâtî olsa her fertte bulunur. Hâlbuki değil bir fert, belki o kadar hadsiz, o kadar hesaba, hasra gelmez müşâhedata istinad eden âsâr ve beka-yı ervâha delâlet eden emârât, o derece kat'îdir ki; bize nasıl Yeni Dünya, yâni Amerika var ve orada insanlar bulunur, o insanların vücûdlarına hiç vehim hatıra gelmez; öyle de, şüphe kabûl etmez ki; şimdi âlem-i melekût ve ervâhta, ölmüş, vefat etmiş insanların ervâhı, pek çok kesretle vardır ve bizimle münasebettardır. Mânevî hedâyâmız onlara gidiyor, onların nûranî feyizleri de bizlere geliyor.

Hem hads-i kat'î ile vicdanen hissedilebilir ki; insan öldükten sonra esaslı bir ciheti bâkidir. O esas ise, ruhtur. Ruh ise, tahrip ve inhilâlê mâruz değil. Çünkü; basittir, vahdeti var. Tahrip ve inhilâl ve bozulmak ise, kesret ve terki edilmış şeylerin şe'nidir. Sâbikan beyan ettiğimiz gibi hayat, kesrette bir tarz-ı vahdeti temin eder, bir nevi bekaya sebebiyet verir. Demek vahdet ve beka, ruhta esastır ki, ondan kesrete sirayet eder. Ruhun fenası, ya tahrip ve inhilâl ile; o tahrip ve inhilâl ise, vahdet yol vermez ki girsin, besâtet bırakmaz ki bozsun. Veyahut îdam ile; îdam ise, Cevâd-ı Mutlak'ın hadsiz merhameti müsaade etmez ve nihayetsiz cûdu bırakmaz ki, verdiği nimet-i vücûdu, o nimet-i vücûda pek müştâk ve lâyıf olan ruh-u insânîden geri alsın.

Üçüncü Menba

Ruh; zîhayat, zîşuur, nuranî, vücûd-u haricî giydirilmiş, câmi', hakikattar, külliyyet kesbetmeğe müstaid bir kanun-u emrîdir. Hâlbuki; en zayıf olan kavânin-i emriye, sebat ve bekaya mazhardırlar. Çünkü; dikkat edilse, mâruz-u tağayyür olan bütün nevilerde birer hakikat-ı sabite vardır ki, bütün tağayyürat ve inkilâbât ve etvâr-ı hayat içinde yuvarlanarak suretler değiştirip, ölmeyerek, yaşayarak bâki kalıyor. İşte her bir şahs-ı insanî, mahiyetinin câmiyetiyle ve küllî şuûruyla ve umumî tasavvuratiyla bir şahıs iken, bir nev' hükmüne geçmiştir. Bir nev'e gelen ve cârî olan kanun, o şahs-ı insânîde dahi cârîdir. Madem Fâtır-ı Zülcelâl, insanı, câmi bir ayna ve küllî bir ubûdiyetle ve ulvî bir mahiyetle yaratmıştır. Her fertteki hakikat-i ruhiye, yüz binler suret değiştirirse, izni-i rabbânî ile ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise; o şahs-ı insânînin hakikat-i zîşuuru ve unsur-u zîhayatı olan ruhu dahi, Allah'ın emriyle, izni ile ve ibkasıyla daima bâkidir.

Dördüncü Menba

Ruha bir derece müşabih ve ikisi de âlem-i emirden ve irâdeden geldiklerinden masdar itibarıyla ruha bir derece muvâfık, fakat yalnız vücûd-u hissî olmayan nevilerde hükümran olan kavânîne dikkat edilse ve o nâmuslara bakılsa görünür ki: Eğer o kanun-u emrî, vücûd-u haricî giyse idi, o nevilerin birer ruhu olurdu. Hâlbuki o kanun daima bâkîdir. Daima müstemir, sabittir. Hiçbir tağayyürat ve inkilâbât, o kanunların vahdetine te'sir etmez, bozamaz. Meselâ; bir incir ağacı ölse, dağılsa; onun ruhu hükmünde olan kanun-u teşekkülâtı, zerre gibi bir çekirdeğinde ölmeyerek bâkî kalır. İşte madem en âdi ve zayıf emrî kanunlar dahi böyle beka ile, devam ile alâkardır; elbette ruh-u insanî; değil yalnız beka ile, belki ebedü'l-âbâd ile alâkadar olmak lâzım gelir. Çünkü; ruh dahi Kur'an'ın nassı ile, ¹ **قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي** ferman-ı celîli ile âlem-i emirden gelmiş bir kanun-u zîşuur ve bir nâmus-u zîhayattır ki, kudret-i ezeliye, ona vücûd-u haricî giydirmiş. Demek, nasıl ki sıfat-ı irâdeden ve âlem-i emirden gelen şuûrsuz kavânîn, daima veya ağıleben bâki kalıyor; aynen onların bir nevi kardeşi ve onlar gibi sıfat-ı irâdenin tecellisi ve âlem-i emirden gelen ruh, bekaya mazhar olmak daha ziyade kat'îdir, lâyıktır. Çünkü; zîvücûddur, hakikat-i hariciye sahibidir. Hem onlardan daha kavîdir, daha ulvîdir. Çünkü; zîşuurdur. Hem onlardan daha daimîdir, daha kıymetlidir. Çünkü; zîhayattır.

¹ “De ki: Ruh, Rabbimin bir emri, emir âleminde bir tecellisidir.” (İsrâ sûresi, 17/85)

İkinci Esas

Saadet-i ebediyeye muktazî vardır ve o saadeti verecek Fâil-i Zülcelâl de muktedirdir. *Hem harab-ı âlem, mevt-i dünya mümkündür. Hem vâki olacaktır. Yeniden ihya-yı âlem ve haşır, mümkündür. Hem vâki olacaktır.* İşte bu altı meseleyi, birer birer aklı ikna edecek muhtasar bir tarzda beyan edeceğiz. Zaten Onuncu Söz'de kalbi, îmân-ı kâmil derecesine çıkaracak derecede bürhânlar zikredilmiştir. Şurada ise; yalnız aklı ikna edecek, susturacak, Eski Said'in *Nokta Risalesi'*ndeki beyanâtı tarzında bahsedeceğiz.

Evet saadet-i ebediyeye muktazî mevcuttur. O muktazînin vücûduna delâlet eden bürhân-ı kat'î "*On Menba ve Medar*"dan süzülen bir hadistir.

Birinci Medar

Dikkat edilse, şu kâinatın umumunda bir nizam-ı ekmel, bir intizam-ı kasdî vardır. Her cihette reşehat-ı ihtiyar ve lemeât-ı kasd görünür. Hattâ her şeyde bir nûr-u kasd, her şe'nde bir ziya-yı irâde, her harekette bir lem'a-yı ihtiyar, her terkipte bir şu'le-i hikmet, semeratının şehâdetiyle nazar-ı dik-kate çarpıyor. İşte eğer saadet-i ebediye olmazsa, şu esaslı nizam, bir suret-i zaîfe-i vâhiyeden ibaret kalır. Yalancı, esassız bir nizam olur. Nizam ve intizamın ruhu olan mâneviyat ve revabıt ve niseb, hebâ olup gider. Demek nizamı nizam eden, saadet-i ebediyedir. Öyle ise; nizam-ı âlem, saadet-i ebediyeye işaret ediyor.

İkinci Medar

Hilkat-i kâinatta bir hikmet-i tâmmе görünüyor. Evet, inâyet-i ezeliye'nin timsâli olan hikmet-i ilâhiye, kâinatın umumunda gösterdiği maslahatların ri-ayeti ve hikmetlerin iltizâmı lisanı ile, saadet-i ebediyeyi ilân eder. Çünkü; saadet-i ebediye olmazsa, şu kâinatta bilbedahe sabit olan hikmetleri, faydaları, mükâbere ile inkâr etmek lâzım gelir. Onuncu Söz'ün Onuncu Hakikati, bu hakikati güneş gibi gösterdiğinden, ona iktifaen burada ihtisar ederiz.

Üçüncü Medar

Akıllık ve hikmet ve istikrâ ve tecrübenin şehâdetleri ile sabit olan hilkat-i mevcudattaki adem-i abesiyet ve adem-i israf, saadet-i ebediyeye işaret eder. Fıtratta israf ve hilkatte abesiyet olmadığına delil, Sâni-i Zülcelâl'in, her şeyin

hilkatinde en kısa yolu ve en yakın ciheti ve en hafif sureti ve en güzel keyfiyeti ihtiyar ve intihap etmesidir ve bâzan bir şeyi, yüz vazife ile tanzif etmesidir ve bir ince şeye bin meyve ve gayeleri takmasıdır. Madem israf yok ve abesiyet olmaz, elbette saadet-i ebediye olacaktır. Çünkü; dönmemek üzere adem, her şeyi abes eder, her şey israf olur. Umum fıtratta, ezcümle insanda, fenn-i menâfiu'l-âzâ şehâdetiyle sabit olan adem-i israf gösteriyor ki; insanda olan hadsiz istidadât-ı mâneviye ve nihayetsiz âmâl ve efkâr ve müyûlât dahi israf edilmeyecektir. Öyle ise; insandaki o esaslı meyl-i tekemmül, bir kemâlin vücûdunu gösterir ve o meyl-i saadet, saadet-i ebediye namzet olduğunu kat'î olarak ilân eder. Öyle olmazsa insanın mahiyet-i hakikiyesini teşkil eden o esaslı mâneviyat, o ulvî âmâl, hikmetli mevcudatın hilâfına olarak israf ve abes olur, kurur, hebâen gider. Şu hakikat, Onuncu Söz'ün On Birinci Hakikati'nde isbat edildiğinden kısa kesiyoruz.

Dördüncü Medar

Pek çok nevilerde, hattâ gece ve gündüzde, kış ve baharda ve cevvi havada, hattâ insanın şahıslarında, müddet-i hayatında değiştirdiği bedenler ve mevte benzeyen uyku ile haşir ve neşre benzer birer nevi kıyâmet, bir kıyâmet-i kübrânın tahakkukunu ihsas ediyor, remzen haber veriyorlar.

Evet, meselâ; haftalık bizim saatimizin saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan çarklarına benzeyen Allah'ın dünya denilen büyük saatindeki yevm, sene, ömr-ü beşer, deveran-ı dünya, birbirine mukaddime olarak birbirinden haber veriyor, döner işlerler. Gecedden sonra sabahı, kıştan sonra baharı işledikleri gibi, mevttten sonra subh-u kıyâmet, o destgâhtan, o saat-i uz-mâdan çıkacağını remzen haber veriyorlar.

Bir şahsın müddet-i ömründe başına gelmiş birçok kıyâmet çeşitleri vardır. Her gece bir nevi ölmekle, her sabah bir nevi dirilmekle emârât-ı haşir gördüğü gibi, beş-altı senede bil-ittifak bütün zerrâtını değiştirerek, hattâ bir senede iki def'a tedricî bir kıyâmet ve haşir taklidini görmüş. Hem hayvan ve nebât nevilerinde üç yüz binden ziyade haşir ve neşir ve kıyâmet-i nev'iyeyi her baharda müşâhede ediyor. İşte bu kadar emârat ve îşârat-ı haşriye ve bu kadar alâmat ve rumuzat-ı neşriye elbette kıyâmet-i kübrânın tereşşuhâtı hükümünde, o haşre işaret ediyorlar.

Bir Sâni-i Hakîm tarafından nevilerde böyle kıyâmet-i nev'iyeyi yâni bütün nebâtât köklerini ve bir kısım hayvanları aynen baharda ihya etmek ve

yaprakları ve çiçekleri ve meyveleri gibi sair bir kısım şeyleri aynıyla değil, misliyle iade ederek bir nevi haşır ve neşir yapmak; her bir şahs-ı insânîde kıyâmet-i umumiye içinde bir kıyâmet-i şahsiyeye delil olabilir. Çünkü; insanın bir tek şahsı, başkasının bir nev’i hükmündedir. Zira fikir nûru, insanın âmâlîne ve efkârına öyle bir genişlik vermiş ki, mâzî ve müstakbeli îhata eder. Dünyayı dahi yutsa tok olmaz. Sair nevelerde fertlerin mahiyeti cüz’iyedir; kıymeti şahsiyedir; nazarı mahduttur; kemâlî, mahsurdur; lezzeti ve elemi, ânidir. Beşerin ise, mâhiyeti ulviyyedir; kıymeti gâliyedir; nazarı âmmdır; kemâlî hadsizdir; mânevî lezzeti ve elemi kısmen daimîdir. Öyle ise; bilmüşâhede sair nevelerde tekerrür eden bir çeşit kıyâmetler ve haşirler; şu kıyâmet-i kübrâ-yı umumiyede, her şahs-ı insanî aynıyla iade edilerek haşredilmesine remzeder, haber verir. Onuncu Söz’ün Dokuzuncu Hakikati’nde iki kere iki dört eder derecesinde kat’iyet ile isbat edildiğinden burada ihtisar ederiz.

Beşinci Medar

Beşerin cevher-i ruhunda dercedilmiş gayr-i mahdut isti’dâdât ve o isti’dâdatta mündemiç olan gayr-i mahsur kabiliyetler ve o kabiliyetlerden neşet eden hadsiz meyiller ve o hadsiz meyillerden hâsıl olan nihayetsiz emeller ve o nihayetsiz emellerden tevellüd eden gayr-i mütenahî efkâr ve tasavvurat-ı insânîye, şu âlem-i şehâdetin arkasında bulunan saadet-i ebediyeye elini uzatmış, ona gözünü dikmiş, o tarafa müteveccih olmuş olduğunu ehl-i tahkik görüyor.

İşte hiç yalan söylemeyen fitrat ve fitrattaki şu kat’î ve şedîd ve sarsılmaz meyl-i saadet-i ebediye, saadet-i ebediyenin tahakkukuna dair vicdana bir hads-i kat’î veriyor.

Onuncu Söz’ün On Birinci Hakikati, bu hakikati gündüz gibi gösterdiğinden kısa kesiyoruz.

Altıncı Medar

“Rahmân-ı Rahîm” olan şu mevcudatın Sâni-i Zülcemâl’inin rahmeti, saadet-i ebediyeyi gösteriyor. Evet nimeti nimet eden, nimeti nîkmetlikten halâs eden ve mevcudatı, firâk-ı ebedîden hâsıl olan vaveylâlardan kurtaran saadet-i ebediyeyi, o rahmetin şe’nindedir ki; beşerden esirgemesin. Çünkü; bütün nimetlerin re’si, reisi, gayesi, neticesi olan saadet-i ebediye verilmezse, dünya öldükten sonra âhîret suretinde dirilmezse, bütün nimetler nîkmetlere

tahavvül ederler. O tahavvül ise, bilbedahe ve bizzarure ve umum kâinatın şehâdetiyle muhakkak ve meşhud olan rahmet-i ilâhiyenin vücûdunu inkâr etmek lâzım gelir. Hâlbuki rahmet, güneşten daha parlak bir hakikat-ı sabitedir. Bak rahmetin cilvelerinden ve latîf âsârından olan aşk ve şefkat ve akıl nimetlerine dikkat et. Eğer firâk-ı ebedî ve hicran-ı lâyezâlîye, hayat-ı insâniye incirar edeceğini farz etsen görürsün ki o latîf muhabbet, en büyük bir musibet olur. O leziz şefkat, en büyük bir illet olur. O nuranî akıl, en büyük bir belâ olur. Demek rahmet, –çünkü rahmettir– hicran-ı ebediyi, muhabbet-i hakikiyeye karşı çıkaramaz. Onuncu Söz’ün İkinci Hakikati, bu hakikati gayet güzel bir surette gösterdiğinden burada ihtisar edildi.

Yedinci Medar

Şu kâinata görünen ve bilinen bütün letâif, bütün mehâsin, bütün kemâlât, bütün incizâbat, bütün iştîyakat, bütün terahhumat; birer mânâdır, birer mazmundur, birer kelime-i mâneviyedir ki; şu kâinatın Sâni-i Zülcelâl’inin lütuf ve merhametinin tecelliyâtını, ihsan ve kereminin cilvelerini bizzarure, bilbedahe kalbe gösterir, aklın gözüne sokuyor. Madem şu âlemde bir hakikat vardır; bilbedahe hakikî rahmet vardır. Madem hakikî rahmet vardır; saadet-i ebediye olacaktır.

Onuncu Söz’ün Dördüncü Hakikati, İkinci Hakikati ile beraber şu hakikati gündüz gibi aydınlatmıştır.

Sekizinci Medar

İnsanın fıtrat-ı zîşûuru olan vicdanı, saadet-i ebediyeye bakar, gösterir. Evet, kim kendi uyanık vicdanını dinlerse “Ebed!.. Ebed!..” sesini işitecektir. Bütün kâinat o vicdana verilse, ebede karşı olan ihtiyacının yerini dolduramaz. Demek o vicdan, o ebed için mahluktur. Demek bu vicdanî olan incizâb ve cezbe, bir gaye-i hakikiyenin ve bir hakikat-ı câzibedârın yalnız cezbi ile olabilir. Onuncu Söz’ün On Birinci Hakikati’nin hâtimesi bu hakikati göstermiştir.

Dokuzuncu Medar

Sâdık, masduk, musaddak olan Muhammed-i Arabî (*aleyhissalâtu vesselâm*)’ın ihbarıdır. Evet O Zât’ın sözleri, saadet-i ebediyenin kapılarını açmıştır ve O’nun (*aleyhissalâtu vesselâm*) kelâmları saadet-i ebediyeye karşı birer penceredir. Zaten bütün enbiyânın (*aleyhimüsselâm*) icmânı ve bütün evliyânın tevâtürünü elinde

tutmuş, bütün kuvvetiyle bütün dâvâları, tevhid-i ilâhîden sonra şu haşır ve sadet noktasında temerküz ediyor. Acaba, şu kuvveti sarsacak bir şey var mıdır!

Onuncu Söz'ün On İkinci Hakikati, şu hakikati pek zâhir bir surette göstermiştir.

Onuncu Medar

On üç asırda yedi vecihle i'câzını muhafaza eden ve Yirmi Beşinci Söz'de isbat edildiği üzere kırk adet envâ-ı i'câziyla mucize olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın ihbarat-ı kat'iyesidir. Evet, o Kur'ân'ın nefis-i ihbarı, haşır-i cismânînin keşşafıdır ve şu tılsım-ı muğlak-ı âlemin ve şu remz-i hikmet-i kâinatın miftâhıdır. Hem o Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın tazammun ettiği ve mükerreren tefekküre emredip nazara vaz'eylediği berâhin-i akliye-i kat'iyeye, binlerdir.

Ezcümle:

- ♦ Bir kıyas-ı temsîliyi tazammun eden; **وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا¹** ve **فُلٌ بِحَيْثُهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ²** ve bir delil-i adâlete işaret eden; **وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ³** gibi pek çok âyât ile haşır-i cismânîdeki saadet-i ebediyeyi gösterecek pek çok dürbünleri, nazar-ı beşerin dikkatine vaz'etmiştir.
- ♦ Kur'ân'ın sair âyetler ile izah ettiği şu: **وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا** ve **فُلٌ بِحَيْثُهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ** 'deki kıyas-ı temsîlinin hülâsasını *Nokta Risalesi* 'nde şöyle beyan etmişiz ki:

Vücut-u insan, tavırdan tavıra geçtikçe acib ve muntazam inkılâblar geçiriyor. Nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan azm ve lahme, azm ve lahmden halk-ı cedîde yâni insan suretine inkılâbı, gayet dakik düsturlara tâbi'dir. O tavırların her birisinin öyle kavânin-i mahsusa ve öyle nizamât-ı muayyene ve öyle harekât-ı muttarideleri vardır ki; cam gibi, altın da bir kasd, bir irâde, bir ihtiyar, bir hikmetin cilvelerini gösterir. İşte şu tarzda o vücûdu yapan Sâni-i Hakîm, her sene bir libas gibi o vücûdu değiştirir. O vücûdun değiştirilmesi ve bekası için inhilâl eden eczaların yerini dolduracak,

¹ "O'dur sizi merhale merhale, şekilden şekle geçirerek yaratan." (Nûh sûresi, 71/14)

² "Sizi hiçten bu derece hikmetli bir surette kim inşa etmiş ise, sizi âhirette de diriltecek olan O'dur." (Yâsîn sûresi, 36/79)

³ "Rabbin, kullarına asla zulmetmez." (Fussilet sûresi, 41/46)

çalışacak yeni zerrelere gelmesi için bir terkiibe muhtaçtır. İşte o beden hüceyrelere, muntazam bir kanun-u ilâhî ile yıkıldığından yine muntazam bir kanun-u rabbânî ile tâmir etmek için rızık namıyla bir madde-i latîfeyi ister ki, o beden uzuvlarının ayrı ayrı hâcetleri nisbetinde Rezzâk-ı Hakikî, bir kanun-u mahsus ile taksim ve tevzi ediyor.

Şimdi O Rezzâk-ı Hakîm'in gönderdiği o madde-i latîfenin etvârına bak; göreceksin ki, o maddenin zerrâtı, bir kafile gibi küre-i havada, toprakta, suda dağılmış iken; birden hareket emrini almışlar gibi bir hareket-i kasdîyi işmam eden bir keyfiyet ile toplanıyorlar. Güya onlardan her bir zerre, bir vazife ile, bir muayyen mekâna gitmek için me'murdur gibi gayet muntazam toplanıyorlar. Hem gidişatından görünüyor ki, bir Fâil-i Muhtar'ın bir kanun-u mahsus ile sevk edilip, cemâdat âleminden mevâlîde, yâni zîhayat âlemine girerler. Sonra nizamat-ı muayyene ve harekât-ı muttaride ile ve desâtir-i mahsusa ile rızık olarak bir bedene girip o beden içinde dört matbahta pişirildikten sonra ve dört inkilâbat-ı acîbeyi geçirdikten sonra ve dört süzgeçten süzüldükten sonra beden aktarına yayılarak bütün muhtaç olan âzaların muhtelif, ayrı ayrı derece-i ihtiyaçlarına göre Rezzâk-ı Hakikî'nin inâyetiyle ve muntazam kanunları ile inkısam ederler.

İşte o zerrâttan hangi zerreye bir nazar-ı hikmetle baksan göreceksin ki: Basîrane, muntazamâne, semîane, alîmâne sevk olunan o zerreye, kör ittifak, kanunsuz tesadüf, sağır tabiat, şuursuz esbab, hiç ona karışamaz. Çünkü; her birisi unsur-u muhitten tut, tâ beden hüceyresine kadar hangi tavra girmiş ise; o tavrın kavanin-i muayyenesi ile güya ihtiyaren amel ediyor, muntazaman giriyor. Hangi tabakaya sefer etmiş ise, öyle muntazam adım atıyor ki; bilbedahe bir Sâik-i Hakîm'in emri ile gidiyor gibi görünüyor. İşte böyle muntazam tavırdan tavıra, tabakadan tabakaya git gide hedef ve maksadından ayrılmayarak tâ makam-ı lâyıkına, meselâ: Tefvik'in göz bebeğine emr-i rabbânî ile girer, oturur, çalışır. İşte bu hâlde, yâni erzaktaki tecelli-i rubûbiyet gösteriyor ki; ibtidâ o zerrelere muayyen idiler, muvazzaf idiler, o makamlar için namzet idiler. Güya her birisinin alnında ve cephesinde "Filân hüceyrenin rızık olacak." yazılı gibi bir intizamın vücûdu, her adamın alnında kalem-i kader ile rızık yazılı olduğuna ve rızık üstünde isminin yazılı olmasına işaret eder.

Acaba mümkün müdür ki: Bu derece nihayetsiz bir kudret ve muhîr bir hikmet ile rubûbiyet eden ve zerrâttan tâ seyyarata kadar bütün mevcudatı kabza-yı tasarrufunda tutmuş ve intizam ve mîzân dairesinde döndüren Sâni-i Zülcelâl, neş'et-i uhrâyı yapmasın veya yapamasın! İşte çok âyât-ı Kur'âniye,

şu hikmetli neş'et-i ûlâyı nazar-ı beşere vaz'ediyor. Haşir ve kıyâmetteki neş'et-i uhrâyı ona temsil ederek istib'adı izale eder, der:

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ¹ Yâni: “Sizi hiçten bu derece hikmetli bir surette kim inşâ etmiş ise, O'dur ki, sizi âhirette diriltecektir.”

Hem der ki: **وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ²** Yâni: “Sizin haşirde îâdeniz, dirilmeniz, dünyadaki hilkatinizden daha kolay, daha rahattır.” Nasıl ki bir taburun askerleri, istirahat için dağılsa sonra bir boru ile çağrılrsa kolay bir surette tabur bayrağı altında toplanmaları, yeniden bir tabur teşkil etmekten çok kolay ve çok rahattır; öyle de, bir bedende birbiriyle imtizaç ile ünsiyet ve münasebet peyda eden zerrât-ı esasiye, Hazreti İsrâfil'in (aleyhisselâm) Sûr'u ile Hâlık-ı Zülcelâl'in emrine “Lebbeyk!” demeleri ve toplanmaları; aklen birinci îcaddan daha kolay, daha mümkündür. Hem, bütün zerrelerin toplanmaları belki lâzım değil. Nüveler ve tohumlar hükmünde olan ve hadiste **عَجِبُ الدَّنْبِ³** tâbir edilen eczâ-yı esasiye ve zerrât-ı asliye, ikinci neşe için kâfi bir esastır, temeldir. Sâni-i Hakîm, beden-i insanîyi onların üstünde bina eder.

♦ Üçüncü âyet olan **وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ⁴** gibi âyetlerin işaret ettikleri kıyâs-ı adlînin hülâsası şudur ki:

Âlemde çok görüyoruz ki: Zâlim, fâcir, gaddar insanlar, gayet refah ve rahatla ve mazlum ve mütedeyyin adamlar, gayet zahmet ve zillet ile ömür geçiriyorlar. Sonra ölüm gelir, ikisini müsavi kılar. Eğer şu müsavat, nihayetsiz ise, bir nihayeti yoksa, zulüm görünür. Hâlbuki zulümden tenezzühü, kâinatın şehâdetiyle sabit olan adâlet ve hikmet-i ilâhiye, bu zulmü hiçbir cihetle kabûl etmediğinden; bilbedahe bir mecmâ'-i âheri iktiza ederler ki; birinci, cezasını; ikinci, mükâfatını görsün. Tâ şu intizamsız, perişan beşer, istidadına münasip tecziye ve mükâfat görüp adâlet-i mahzaya medâr ve hikmet-i rabbâniyeye mazhar ve hikmetli mevcudat-ı âlemin bir büyük kardeşi olabilsin.

Evet, şu dâr-ı dünya, beşerin ruhunda mündemiç olan hadsiz istidatların sünbullenmesine müsait değildir; demek başka âleme gönderilecektir. Evet,

1 Yâsîn sûresi, 36/79.

2 Rûm sûresi, 30/27.

3 Buhârî, *tefsîru sûre* (39) 3, (78) 1; Müslim, *fiten* 28, 141-143.

4 “Rabbin, kullarına asla zulmetmez.” (Fussilet sûresi, 41/46)

insanın cevheri büyüktür; öyle ise, ebede namzettir. Mahiyeti âliyedir; öyle ise, cinâyeti dahi azîmdir. Sair mevcudata benzemez. İntizamı da mühimdir. İntizamsız olamaz, mühmel kalamaz, abes edilmez; fenâ-yı mutlak ile mahkûm olamaz; adem-i sırfa kaçamaz. Ona, cehennem ağzını açmış bekliyor. Cennet ise, âğûş-u nazdârânesini açmış gözlüyor. Onuncu Söz'ün Üçüncü Hakikati bu ikinci misâlimizi gayet güzel gösterdiğinden burada kısa kesiyoruz.

İşte, misâl için şu iki âyet-i kerîme gibi pek çok berâhin-i latife-i aklıyeyi tammun eden sair âyetleri dahi kıyas eyle, tettebbu et. İşte Menabi-i Aşere ve On Medâr, bir hads-i kat'î, bir bürhân-ı kat'îyi intaç ediyorlar ve o pek esaslı hads ve o pek kuvvetli bürhân, haşir ve kıyâmete dâi ve muktazînin vücûduna katiyen delâlet ettikleri gibi, Sâni-i Zülcelâl'in dahi –Onuncu Söz'de katiyen isbat edildiği üzere– Hakîm, Rahîm, Hafız, Âdil gibi ekser esmâ-yı hüsnâsi, haşir ve kıyâmetin gelmesini ve saadet-i ebediyenin vücûdunu iktiza ederler ve saadet-i ebediyenin tahakkukuna kat'î delâlet ederler. Demek haşir ve kıyâmete muktazî o derece kuvvetlidir ki, hiçbir şek ve şüpheye medâr olamaz.

Üçüncü Esas

Fâil, muktedirdir. Evet, nasıl haşrin muktazîsi, şüphesiz mevcuttur; haşri yapacak Zât da nihayet derecede muktedirdir. O'nun kudretinde noksan yoktur. En büyük ve en küçük şeyler O'na nisbeten birdirler. Bir baharı halk etmek, bir çiçek kadar kolaydır. Evet, bir Kadîr ki, şu âlem; bütün güneşleri, yıldızları, avâlimi, zerrâtı, cevâhiri nihayetsiz lisanlarla O'nun azametini ve kudretine şehâdet eder. Hiçbir vehim ve vesvesenin hakkı var mıdır ki, haşri cismânîyi o kudretten istib'âd etsin. Evet bilmüşâhede bir Kadîr-i Zülcelâl, şu âlem içinde, her asırda birer yeni ve muntazam dünyayı halkeden, hattâ her senede birer yeni seyyar, muntazam kâinatı îcad eden, hattâ her günde birer yeni muntazam âlem yapan, daima şu semâvât ve arz yüzünde ve birbiri arkasında geçici dünyaları, kâinatları kemâl-i hikmet ile halkeden, değiştiren ve asırlar ve seneler, belki günler adedince muntazam âlemleri zaman ipine asan ve onunla azamet-i kudretini gösteren ve yüz bin çeşit haşrin nakışlarıyla tezyin ettiği koca bahar çiçeğini küre-i arzın başına bir tek çiçek gibi takan ve onunla kemâl-i hikmetini, cemâl-i sanatını izhar eden bir Zât, “Nasıl kıyâmeti getirecek, nasıl bu dünyayı âhiretle değiştirecek.” denilir mi? Şu Kadîr'in kemâl-i kudretini ve hiçbir şey O'na ağır gelmediğini ve en büyük şey en küçük şey gibi O'nun kudretine ağır gelmediğini ve hadsiz efrad, bir

tek fert gibi o kudrete kolay geldiğini, şu âyet-i kerîme ilân ediyor: مَا خَلَقَكُمْ¹ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَتَفْسٍ وَاحِدَةٍ Şu âyetin hakikatini Onuncu Söz'ün Hâtimesi'nde icmâlen ve Nokta Risalesi'nde ve Yirminci Mektub'da îzâhen beyan etmişiz. Şu makam münasebetiyle üç mesele suretinde bir parça izah ederiz.

İşte, kudret-i ilâhiye, zâtıyyedir; öyle ise, acz tahallül edemez. Hem melekûtiyet-i eşyaya taalluk eder; öyle ise, mevâni' tedâhül edemez. Hem nisbeti, kanunîdir; öyle ise cüz', külle müsavi gelir ve cüz'î, küllî hükmüne geçer. İşte şu üç meseleyi isbat edeceğiz.

Birinci Mesele

Kudret-i ezeliye, Zât-ı Akdes-i ilâhiyenin lâzime-i zaruriye-i zâtıyesidir. Yâni, bizzarure zâtın lâzimesidir. Hiçbir cihet-i infikâki olamaz. Öyle ise; kudretin zıddı olan acz, o kudreti istilzam eden zâta bilbedahe ârız olamaz. Çünkü: O hâlde cem'-i zıddeyn lâzım gelir. Madem acz, zâta ârız olamaz; bilbedahe, o zâtın lâzımı olan kudrete tahallül edemez. Madem acz, kudretin içine giremez; bilbedahe o kudret-i zâtıyede merâtib olamaz. Çünkü her şeyin vücûd merâtibi, o şeyin zıddlarının tedâhülü iledir. Meselâ: Hararettaki merâtib, bürûdetin tahallülü iledir; hüsündeki derecât, kubhun tedâhülü iledir ve hâkezâ kıyâs et... Fakat mümkinâtta, hakikî ve tabîî lüzum-u zâtî olmadığından, mümkinâtta zıddlar birbirine girebilmiş. Mertebeler tevellüd ederek ihtilâfat ile tegâyâyurat-ı âlem neşet etmiştir. Madem ki kudret-i ezeliyede merâtib olamaz. Öyle ise; maddûrat dahi, bizzarure kudrete nisbeti bir olur. En büyük, en küçüğe müsavi ve zerreler, yıldızlara emsâl olur. Bütün haşr-i beşer, bir tek nefsin ihyâsı gibi; bir baharın îcadı, bir tek çiçeğin sun'u gibi; o kudrete kolay gelir. Eğer esbaba isnad edilse; o vakit bir tek çiçek, bir bahar kadar ağır olur.

Şu Söz'ün İkinci Makamı'nın Dördüncü 'Allahu Ekber Mertebesi'nin âhir fıkrasının hâşiyesinde, hem Yirmi İkinci Söz'de, hem Yirminci Mektub'da ve Zeyli'nde isbat edilmiş ki; hilkat-i eşya Vâhid-i Ehad'e verilse, bütün eşya, bir şey gibi kolay olur. Eğer esbaba verilse; bir şey, bütün eşya kadar külfetli, ağır olur.

İkinci Mesele

ki: *Kudret; melekûtiyet-i eşyaya taalluk eder. Evet, kâinatın ayna gibi iki yüzü var. Biri, mülk ciheti ki: Aynanın renkli yüzüne benzer. Diğeri,*

¹ "Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (âhirette) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir." (Lokman sûresi, 31/28)

melekûtiyet ciheti ki; Aynanın parlak yüzüne benzer. Mülk ciheti ise, zıdların cevelângâhıdır. Güzel, çirkin; hayır, şer; küçük, büyük; ağır, kolay gibi emirlerin mahall-i vürûdudur. İşte şunun içindir ki: Sâni-i Zülcelâl, esbab-ı zâhirîyi, tasarrufat-ı kudretine perde etmiştir. Tâ dest-i kudret, zâhir akla göre hasis ve nâ-lâyık emirlerle bizzat mübaşeretini görünmesin. Çünkü: Azamet ve izzet, öyle ister. Fakat o vesait ve esbaba hakikî tes'ir vermemiştir. Çünkü: Vahdet-i ehadiyet öyle ister. Melekûtiyet ciheti ise, her şeyde parlaktır, temizdir. Teşahhusatın renkleri, müzahafatları, ona karışmaz. O cihet, vasitasız kendi Hâlık'ına müteveccihdir. Onda terettüb-ü esbab, teselsül-ü ilel yoktur. Ona; illiyet, ma'lûliyet giremez. Eğribügrüsü yoktur. Mâniler müdahale edemezler. Zerre, şemse kardeş olur.

Elhâsıl: O kudret hem basittir, hem namütenahîdir, hem zâtîdir. Mahall-i taalluk-u kudret ise, hem vasitasız, hem lekesiz, hem isyansızdır. Öyle ise; o kudretin dairesinde büyük, küçüğe karşı tekebbürü yok. Cemaat ferde karşı rüçhânı olamaz. Küll cüz'e nisbeten, kudrete karşı fazla nazlanamaz.

Üçüncü Mesele

ki: *Kudret'in nisbeti kanunîdir.* Yâni: Çoğa-aza, büyüğe-küçüğe bir bakar. Şu mesele-i gâmızıyı, birkaç temsil ile zihne takrib edeceğiz.

İşte kâinatta “Şeffâfiyet”, “Mukabele”, “Muvâzene”, “İntizam”, “Tecerüt”, “İtaat” birer emirdir ki; çoğu aza, büyüğü küçüğü müsavi kılar.

Birinci Temsil: “Şeffâfiyet Sırrı”nı gösterir.

Meselâ: Şemsin feyz-i tecellisi olan timsâli ve aksi, denizin yüzünde ve denizin her bir katresinde aynı hüviyeti gösterir. Eğer küre-i arz, perdesiz, güneş karşı muhtelif cam parçalarından mürekkebe olsa; şemsin aksi, her bir parçada ve bütün zemin yüzünde müzahametsiz, tecezzisiz, tenakussuz bir olur. Eğer faraza şems, fâil-i muhtar olsa idi ve feyz-i ziyasını, timsâl-i aksini irâdeyle verse idi; bütün zemin yüzüne verdiği feyzi, bir zerreye verdiği feyzen daha ağır olamazdı.

İkinci Temsil: “Mukabele Sırrı”dır.

Meselâ: Zihayat fertlerden –yâni insanlardan– terekkep eden bir daire-i azîmenin nokta-yı merkeziyesindeki ferdin elinde bir mum ve daire-i muhitteki fertlerin ellerinde de birer ayna farz edilse; nokta-yı merkeziyenin muhit aynalarına verdiği feyiz ve cilve-i aks, müzahametsiz, tecezzisiz, tenakussuz, nisbeti birdir.

Üçüncü Temsil: “Muvâzene Sırrı”dır.

Meselâ: Hakikî ve hassas ve çok büyük bir mîzân bulunsa; iki gözünde iki güneş veya iki yıldız veya iki dağ veya iki yumurta veya iki zerre herhangi bulunursa bulunsun, sarf olunacak aynı kuvvet ile o hassas azîm terazinin bir gözü göğe, biri zemine inebilir.

Dördüncü Temsil: “İntizam Sırrı”dır.

Meselâ: En azîm bir gemi, en küçük bir oyuncak gibi çevrilebilir.

Beşinci Temsil: “Tecerrüt Sırrı”dır.

Meselâ: Teşahhusattan mücerred bir mahiyet, bütün cüz’iyatına en küçüğünden en büyüğüne tenakus etmeden, tecezzi etmeden bir bakar, girer. Teşahhusat-ı zâhiriye cihetindeki hususiyetler, müdahale edip şaşırtmaz. O mahiyet-i mücerredin nazarını tağyîr etmez. Meselâ; iğne gibi bir balık, balına balığı gibi o mahiyet-i mücerredeye mâlîktir. Bir mikrop, bir gergedan gibi mahiyet-i hayvaniyeyi taşıyor.

Altıncı Temsil: “İtaat Sırrı”nı gösterir.

Meselâ: Bir kumandan, “Arş!” emri ile bir neferi tahrik ettiği gibi, aynı emir ile bir orduyu tahrik eder. Şu temsil-i itâat sırrının hakikati şudur ki: Kâinatta, bittecrübe her şeyin bir nokta-yı kemâli vardır. O şeyin, o noktaya bir meyli vardır. Muzaaf meyil, ihtiyaç olur. Muzaaf ihtiyaç, iştîyak olur. Muzaaf iştîyak, incizâb olur ve incizâb, iştîyak, ihtiyaç, meyil; Cenâb-ı Hakk’ın evâmîr-i tekvîniyesinin, mahiyet-i eşya tarafından birer habbe ve nüve-i imtisâlidirler. Mümkinat mahiyetlerinin mutlak kemâli, mutlak vücuttur. Hususî kemâli, istidatlarını kuvveden fiile çıkaran ona mahsus bir vücuttur. İşte bütün kâinatın ¹ كُنْ emrine itâatı, bir tek nefer hükmünde olan bir zerrenin itâatı gibidir. İrâde-i ezeliye’den gelen كُنْ emr-i ezelisine mümkünâtın itâatı ve imtisâlinde, yine irâdenin tecellisi olan meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizâb; birden, beraber mündemiçtir. Latîf su, nâzik bir meyille incimad emrini aldığı vakit demiri parçalaması, itâat sırrının kuvvetini gösterir.

Şu altı temsil, hem nâkıs, hem mütenahî, hem zaif, hem te’sir-i hakikîsi yok olan mümkünât kuvvetinde ve fiilinde bilmüşâhede görünse; elbette hem gayr-i mütenahî, hem ezeli, hem ebedî, hem bütün kâinatı adem-i sırfdan

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, (o da oluverir).” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; ...)

îcad eden ve bütün ukulü hayrette bırakan, hem âsâr-ı azametiyle tecelli eden kudret-i ezeliyeye nisbeten şüphesiz her şey müsavidir. Hiçbir şey O'na ağır gelmez. Gaflet olunmaya! Şu altı sırrın küçük mîzânlarıyla o kudret tartılmaz ve münasebete giremez. Yalnız fehme takrib ve istib'âdı izale için zikredilir.

Üçüncü Esas'ın Netice ve Hulâsası

Madem kudret-i ezeliye, gayr-i mütenahîdir. Hem Zât-ı Akdes'e lâzime-i zarûriyedir. Hem, her şeyin lekesiz, perdesiz melekûtiyet ciheti, ona mütevecchihtir. Hem, ona mukabildir. Hem tesâvi-i tarafeynden ibaret olan imkân itibarıyla muvâzenettedir. Hem, şeriat-ı fitriye-i kübrâ olan nizam-ı fıtrata ve kavanin-i âdetullaha mutî'dir. Hem, mânilerden ve ayrı ayrı hususiyetlerden melekûtiyet ciheti mücerred ve sâfidir... Elbette en büyük şey, en küçük şey gibi, o kudrete ziyade nazlanmaz, mukavemet etmez. Öyle ise; haşirde bütün zevil-ervâhın ihyası, bir sineğin baharda ihyasından daha ziyade kudrete ağır olmaz. Öyle ise; ¹ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَنْفِيسٌ وَاحِدَةٌ fermânı mübalâğasızdır, doğrudur, hakır. Öyle ise müddeamız olan "Fâil muktedirdir. O cihette hiçbir mâni yoktur." kat'î bir surette tahakkuk etti.

Dördüncü Esas

Nasıl, kıyâmet ve haşre muktazî var ve haşri getirecek Fâil dahi muktedirdir; öyle de, şu dünyanın, kıyâmet ve haşre kabiliyeti vardır. İşte "Şu mahal kabildir." olan müddeamızda dört mesele vardır.

Birincisi: Şu âlem-i dünyanın imkân-ı mevtidir.

İkincisi: O mevtin vukuudur.

Üçüncüsü: O harap olmuş, ölmüş dünyanın, âhiret suretinde tâmir ve dirilmesinin imkânıdır.

Dördüncüsü: O mümkün olan tâmir ve ihyânın vuku bulmasıdır.

Birinci Mesele

Şu kâinatın mevti, mümkündür. Çünkü; bir şey, kanun-u tekâmülde dâhil ise, o şeyde alâküllihâl neşv ü nema vardır. Neşv ü nema ve büyümek

¹ "Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (âhirette) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir." (Lokman sûresi, 31/28)

varsa ona alâküllihâl bir ömr-ü fitrî vardır. Ömr-ü fitrîsi var ise, alâküllihâl bir ecel-i fitrîsi vardır. Gayet geniş bir istikra ve tettebbu ile sabittir ki; öyle şeyler, mevtin pençesinden kendini kurtaramaz. Evet, nasıl ki insan küçük bir âlemdir, yıkılmaktan kurtulamaz; âlem dahi büyük bir insandır, o dahi ölümlün pençesinden kurtulamaz. O da ölecek, sonra dirilecek veya yatıp sonra subh-u haşırle gözünü açacaktır. Hem nasıl ki kâinatın bir nüsha-yı musağğarası olan bir şecere-i zîhayat, tahrip ve inhilâlden başını kurtaramaz; öyle de, şecere-i hilkatten teşa'ub etmiş olan silsile-i kâinat tâmir ve tecdid için, tahripten, dağılmaktan kendini kurtaramaz. Eğer dünyanın ecel-i fitrîsinden evvel irâde-i ezeliye'nin izni ile, hâricî bir maraz veya muharrip bir hâdisе başına gelmezse ve onun Sâni-i Hakîm'i dahi ecel-i fitrîden evvel onu bozmasa, her hâlde, hattâ fennî bir hesap ile bir gün gelecek ki:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ * وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ * وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ¹

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ * وَإِذَا الْكُوَاكِبُ انْتَثَرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ²

mânaları ve sırları, Kadîr-i Ezeli'nin izni ile tezahür edip, o dünya olan büyük insan sekerâta başlayıp, acip bir hırıltı ile ve müthiş bir savt ile fezâyı çınlatıp dolduracak, bağırıp ölecek; sonra emr-i ilâhî ile dirilecektir.

İnce Remizli Bir Mesele

Nasıl ki su, kendi zararına olarak incimad eder. Buz, buzun zararına temeyyu eder. Lüb, kısrın zararına kuvvetleşir. Lafız, mânâ zararına kalınlaşır. Ruh, cesed hesabına zayıflaşır. Cesed, ruh hesabına inceleşir. Öyle de: Âlem-i kesif olan dünya, âlem-i latîf olan âhiret hesabına, hayat makinesinin işlemeyle şeffaflaşır, latîfleşir. Kudret-i fâtıra, gayet hayret verici bir faaliyetle kesif, câmid, sönmüş, ölmüş eczalarda nur-u hayatı serpmesi, bir remz-i kudrettir ki; âlem-i latîf hesabına şu âlem-i kesifi nur-u hayat ile eritiyor, yandırıyor, ışıklandırıyor; hakikatini kuvvetleştiriyor. Evet, hakikat ne kadar zaif ise de ölmez, suret gibi mahvolmaz. Belki teşahhuslarda, suretlerde, seyr u sefer eder. Hakikat büyür, inkişaf eder, gittikçe genişlenir. Kışır ve suret ise; eskileşir, inceleşir, parçalanır. Sabit ve büyümüş hakikatin kametine yakışmak için daha güzel olarak tazeleşir. Ziyade ve noksan noktasında hakikatle suret, mâkûsen

1 "Güneş dürülüp ışığı söndüğü zaman; yıldızlar yerlerinden düşüp dağıldığı zaman, dağlar yürütüldüğü zaman.." (Tekvir sûresi, 81/1-3)

2 "Gök yarıldığı zaman, yıldızlar parçalanıp etrafa saçıldığı zaman, denizler birbirine katılıp tek deniz hâline geldiği zaman.." (İnfitâr sûresi, 82/1-3)

mütenasiptirler. Yâni suret kalınlaştıkça, hakikat inceleşir. Suret inceleştikçe hakikat o nisbette kuvvet bulur. İşte şu kanun, kanun-u tekâmüle dâhil olan bütün eşyaya şâmidir. Demek, her hâlde bir zaman gelecek ki, Kâinat hakikat-i uzmasının kısır ve sureti olan âlem-i şehâdet, Fâtır-ı Zülcelâl'in izniyle parçalanacak, sonra, daha güzel bir surette tazelenecektir.

¹ **يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرِ الْأَرْضِ** sırrı tahakkuk edecektir.

Elhâsıl; dünyanın mevti mümkün, hem hiç şüphe götürmez ki mümkündür.

İkinci Mesele

Mevt-i dünyanın vuku bulmasıdır. Şu meseleye delil, bütün edyân-ı semâviyenin icmâdır ve bütün fitrat-ı selimenin şehâdetidir ve şu kâinatın bütün tahavvülât ve tebeddülât ve tagayyüratının işaretidir. Hem asırlar, seneler adedince zîhayat dünyaların ve seyyar âlemlerin, şu dünya misafirhanesinde mevtleriyle, asıl dünyanın da onlar gibi ölmesine şehâdetleridir.

Şu dünyanın sekerâtını, âyât-ı Kur'âniye'nin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen, bak: Şu kâinatın eczaları, dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafî, nâzik, latîf bir râbîta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecrâm-ı ulviyeden tek bir cirm, "Kün!" emrine veya "Mihverinden çık!" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecrâmlar dalgalanacak, nihayetsiz fezâ-yı âlemde milyonlar gülleleri, küreler gibi büyük topların müthiş sadaları gibi vâveylâya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadîr-i Ezelî kâinatı çalkalar; kâinatı tasfiye edip, cehennem ve cehennem maddeleri bir tarafa, cennet ve cennetin mevâdd-i münasibeleri başka tarafa çekilir, âlem-i âhîret tezâhür eder.

Üçüncü Mesele

Ölecek âlemin dirilmesi mümkündür. Çünkü; İkinci Esas'ta isbat edildiği gibi; kudret'te noksan yoktur. Muktazî ise, gayet kuvvetlidir. Mesele ise mümkünâtandır. Mümkün bir meselenin gayet kuvvetli bir muktazîsi var ise; fâilin kudretinde noksanîyet yok ise; ona mümkün değil, belki vâki suretiyle bakılabilir.

¹ "Gün gelir, yer başka bir yere... çevrilir." (İbrahim sûresi, 14/48)

Remizli Bir Nükte

Şu kâinata dikkat edilse görünüyor ki: İçinde iki unsur var ki, her tarafa uzanmış, kök atmış. Hayır-şer, güzel-çirkin, nef-zarar, kemâl-noksan, ziyâ-zulmet, hidâyet-dalâlet, nur-nâr, îmân-küfür, tâat-isyan, havf-muhabbet gibi âsârlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor, daima tagayyür ve tebeddülâtâ mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulâtının tezgâhı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zid olan dalları ve neticeleri ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit, cennet-cehennem suretinde tezahür edecektir. Madem âlem-i beka, şu âlem-i fenâdan yapılacaktır; elbette anâsır-ı esasiyesi, bekaya ve ebede gidecektir. Evet, cennet-cehennem, şecere-i hilkatten ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalının iki meyvesidir ve şu silsile-i kâinatın iki neticesidir ve şu seyl-i şu-ûnatın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki; dest-i kudret bir hareket-i şedide ile kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havuz, münasip maddelerle dolacaktır.

Şu Remizli Nükte'nin sırrı şudur ki:

Hakîm-i Ezelî, inâyet-i sermediye ve hikmet-i ezeliyenin iktizası ile şu dünyayı, tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve esmâ-yı hüsnâsına ayna ve kalem-i kader ve kudretine sayfa olmak için yaratmış. Ve tecrübe ve imtihan ise neşv ü nema sebeptir. O neşv ü nema ise, istidatların inkişafına sebeptir. O inkişaf ise, kabiliyetlerin tezahürüne sebeptir. O kabiliyetlerin tezahürü ise, hakâik-i nisbiyenin zuhuruna sebeptir. Hakâik-i nisbiyenin zuhuru ise, Sâni-i Zülcelâl'in esmâ-yı hüsnâsının nukuş-u tecelliyâtını göstermesine ve kâinatı mektûbât-ı Samedâniye suretine çevirmesine sebeptir. İşte şu sırr-ı imtihan ve sırr-ı teklif iledir ki; ervâh-ı âliyenin elmas gibi cevherleri, ervâh-ı sâfilenin kömür gibi maddelerinden tasaffi eder, ayrılır.

İşte, bu mezkûr sırlar gibi daha bilmediğimiz çok ince, âlî hikmetler için, âlemi bu surette irâde ettiğinden; şu âlemin tagayyür ve tahavvülünü dahi o hikmetler için irâde etti. Tahavvül ve tagayyür için zıtları birbirine hikmetle karıştırdı ve karşı karşıya getirdi. Zararları menfaatlara mezcederek, şerleri hayırlara idhâl ederek, çirkinlikleri güzelliklerle cem'ederek, hamur gibi yoğurarak şu kâinatı tebeddül ve tagayyür kanununa ve tahavvül ve tekâmül düsturuna tâbi kıldı.

Vaktaki meclis-i imtihan kapandı. Tecrübe vakti bitti. Esmâ-yı hüsnâ hükümünü icra etti. Kalem-i kader, mektûbatını tamamıyla yazdı. Kudret, nukuş-u

sanatını tekmiil etti. Mevcudat, vezaifini ifâ etti. Mahlûkat, hizmetlerini bitirdi. Her şey, mânâsını ifade etti. Dünya, âhiret fidanlarını yetiştirdi. Zemin, Sâni-i Kadîr'in bütün mucizât-ı kudretini, umum havârik-ı sanatını teşhir edip gösterdi. Şu âlem-i fena, sermedî manzaraları teşkil eden levhaları zaman şeridine taktı. O Sâni-i Zülcelâl'in hikmet-i sermediyesi ve inâyet-i ezeliyesi, o imtihan neticelerini, o tecrübenin neticelerini, o esmâ-yı hüsnânın tecellilerinin hakikatlerini, o kalem-i kader mektûbâtının hakâikini, o nümûne-misâl nukuş-u sanatının asıllarını, o vezaif-i mevcudatın faydalarını, gayelerini, o hidemât-ı mahlûkatın ücretlerini ve o kelimât-ı kitab-ı kâinatın ifade ettikleri mânâların hakikatlerini ve istîdat çekirdeklerinin sünbüllenmesini ve bir mahkeme-i kübrâ açmasını ve dünyadan alınmış misâlî manzaraların göstermesini ve esbab-ı zâhiriye'nin perdesini yırtmasını ve her şey doğrudan doğruya Hâlık-ı Zülcelâl'ine teslim etmesi gibi hakikatleri iktiza etti ve o mezkûr hakikatleri iktiza ettiği için, kâinatı dağdağ-yı tagayyür ve fenadan, tahavvül ve zevâlden kurtarmak ve ebedileştirmek için o zıtların tasfiyesini istedi ve tagayyürün esbâbını ve ihtilâfatın maddelerini tefrik etmek istedi... Elbette kıyâmeti koparacak ve o neticeler için tasfiye edecek. İşte şu tasfiyenin neticesinde cehennem, ebedî ve dehşetli bir suret alıp, tâifeleri **وَأَمَّا زُورَ الْيَوْمِ أَتَيْهَا** ¹ **وَأَمَّا زُورَ الْيَوْمِ أَتَيْهَا** tehdidine mazhar olacak. Cennet, ebedî, haşmetli bir suret giyerek ehil ve ashâbı ² **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ** hitabına mazhar olacak.

Yirmi Sekizinci Söz'ün Birinci Makam'ının İkinci Suâlî'nde isbat edildiği gibi, Hakîm-i Ezelî, şu iki hânenin sekenerine, kudret-i kâmileyle ebedî ve sabit bir vücut verir ki, hiç inhilâl ve tagayyüre ve ihtiyarlığa ve inkırâza mâruz kalmazlar. Çünkü inkırâza sebebiyet veren tagayyürün esbâbı bulunmaz.

Dördüncü Mesele

Şu mümkün, vâki olacaktır. Evet dünya, öldükten sonra âhiret olarak dirlilecektir. Dünya harab edildikten sonra, o dünyayı yapan Zât, yine daha güzel bir surette onu tâmir edecek, âhiretten bir menzil yapacaktır. Şuna delil başta Kur'ân-ı Kerîm binler berâhin-i akliye'yi tazammun eden umum âyâtıyla ve bütün kütüb-ü semâviye, bunda müttefik bulunduğu gibi; Zât-ı Zülcelâl'in evsaf-ı celâliyesi ve evsaf-ı cemâliyesi ve esmâ-yı hüsnâsı, bunun vukuuna kat'î surette delâlet ederler. Ve enbiyâya gönderdiği bütün semâvî fermanları

¹ "Bugün sizler, şöyle bir tarafa çekilin ey mücrimler." (Yâsîn süresi, 36/59)

² "Selâm olsun sizlere, ne mutlu size. Haydi, ebediyen kalmak üzere, giriniz oraya!" (Zümer süresi, 39/73)

ile kıyâmeti ve haşrin îcâdını vaad etmiş. İşte madem vaad etmiş, elbette yapacaktır. Onuncu Söz'ün Sekizinci Hakikati'ne müracaat et. Hem başta Muhammed-i Arabî (*aleyhissalâtu vesselâm*)'ın bin mucizâtının kuvveti ile, bütün enbiyâ ve mürselinin ve evliya ve siddîkinin, vukuunda müttefik olup haber verdikleri gibi, şu kâinat bütün âyât-ı tekvîniyesiyle, vukuundan haber veriyor.

Elhâsil: “Onuncu Söz” bütün hakâikiyle; Yirmi Sekizinci Söz, İkinci Makamı'nda Lâsiyyemalar'daki bütün berahiniyle; gurub etmiş güneşin sabahleyin yeniden tulû' edeceği derecesinde bir kat'iyetle göstermiştir ki: Hayat-ı dünyeviye'nin gurubundan sonra şems-i hakikat, hayat-ı uhreviye suretinde çıkacaktır.

İşte baştan buraya kadar beyanâtımız, İsm-i Hakîm'den istimdat ve feyz-i Kur'ân'dan istifade suretinde kalbi kabûle, nefsi teslime, aklı iknaya ihzâr için “Dört Esas” söyledik. Fakat biz neyiz ki, buna dair söz söyleyeceğiz? Asıl şu dünyanın sahibi, şu kâinatın Hâlik'ı, şu mevcudatın Mâlik'i ne söylüyor... O'nu dinlemeliyiz. Mülk sahibi söz söylerken başkalarının ne haddi var ki, fuzûliyâne karışın!..

İşte o Sâni-i Hakîm, dünya mescidinde ve arz mektebinde, asırlar arkasında oturan tâifelerin umum saflarına hitaben îrad ettiği hutbe-i ezeliyesinde, kâinatı zelzeleye veren:

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا * وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا * وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا * يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا * بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا * يَوْمَئِذٍ يَصُدُّرُ النَّاسُ أَسْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ * فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ¹

ve bütün mahlûkatı neşelendiren, şevke getiren:

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَتُوا بِهِ مَسْتَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ²

1 “Yer o müthiş depremiyle sarsıldığı zaman, ve yer bağrındaki ağırlıkları çıkardığı zaman, insan şaşkın şaşkın: “Ne oluyor buna!” dediği zaman, işte o gün yer, üstünde olan biten her şeyi anlatır: Çünkü Rabbin ona bunları vahyeder. İşte o gün bölükler hâlinde insanlar, kabirlerinden çıkıp Yüce Divana dururlar, ta ki yaptıklarının karşılığını görüp alırlar. Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.” (Zilzâl sûresi, 99/1-8)

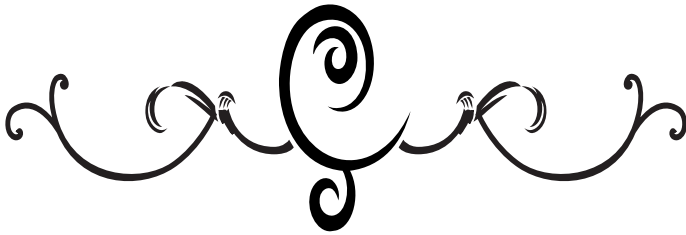
2 “İman eden ve iyi işler işleyen müminlere beşaret ver ki, altında nehirler akan cennetler onlarındır. O cennetlerden bir meyve yedikleri zaman, ‘Bu, bundan evvel yediğimiz meyvedir.’ derler. Birbirine benzer bir surette nızıkları getirilip verilir. Ve o cennetlerde, onlar için temiz kadınlar vardır. Ve onlar, o cennetlerde de daimî bir şekilde kalacaklardır.” (Bakara sûresi, 2/25)

gibi binler fermanları, Mâlikü'l-mülk'ten, Sâhib-i dünya ve âhiretten dinlemeliyiz. “Âmennâ ve Saddaknâ!” demeliyiz.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا²

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ
وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ³

¹ “Sübhansın yâ Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

² “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286)

³ “Allah’ım! Hazreti İbrahim’e ve Hazreti İbrahim’in âline merhamet ettiği gibi Efendimiz Muhammed’e ve Efendimiz Muhammed’in âline, her zaman ve her yerde merhamet eyle! Şüphesiz bütün övgülere lâyık ve şanı yüce olan sadece sensin!” (Buhârî, *enbiyâ* 10, *tefsîru sûre* (33) 10, *deavât* 32, 33; Müslim, *salât* 65-69)